

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

”Våldet är inte av den kriminella typen”

**En kvalitativ studie om biståndshandläggares syn på våld i nära
relationer bland äldre**

Amanda Olsen & Filippa Kolm Lindström

Kandidatuppsats (SOPA 63)

VT 2022

Handledare: Tove Harnett

Abstract

Authors: Amanda Olsen & Filippa Kolm Lindström

Title: "The violence is not of the criminal kind"

Supervisor: Tove Harnett

Assessor: Anders Östnäs

The purpose of this study was to illustrate how professionals within eldercare view domestic violence amongst elderly and how they view their own work regarding the subject. An emphasis was placed on capturing the professionals' thoughts and reflections about domestic violence amongst elderly as it provided a more profound understanding of the phenomenon and how it is worked with. We collected our data through qualitative semi-structured interviews with six different professionals working at a social services office within the area of eldercare. The professionals worked in three different municipalities in Skåne, Sweden, and their work tasks mainly included needs assessment regarding elderly care initiatives and interventions. The interviews were recorded, transcribed and further analyzed using our chosen theories, which are *discretion* and *ageism*. The results of our study show that the professionals have different thoughts and reflections on domestic violence amongst elderly, and their own work related to the area. Our conclusion regarding the differences within the respondents' reflections on domestic violence amongst the elderly lies in their different ways of defining violence. Another finding was that the respondents mainly described the violence in a gender neutral way and did not make elderly women's particular vulnerability visible. Furthermore, there seemed to be a perceived shortage of formal guidelines concerning the professionals' work within violence amongst the elderly. Despite the lack of guidelines, the work and responsibilities regarding domestic violence amongst elderly still landed on the eldercare, which sheds light on the complexity of their professional role. This study highlighted the importance of clearer guidelines to facilitate the professionals and minimize the moral stress that comes with ambiguity in work tasks and responsibilities. Subsequently, increased guidelines would result in a lesser variation in what innovations you can be granted as an older person who has been exposed to domestic violence, and lead to more equivalent help.

Keywords: Domestic violence amongst elderly, elder abuse, våld mot äldre, social worker

Förord

Vi vill börja med att utdela ett tack till de personer som gjort detta examensarbete möjligt. Först och främst vill vi tacka våra respondenter som möjliggjorde denna studie genom deras medverkan och intressanta reflektioner. Vi vill också tillägna ett stort tack till vår fantastiska handledare Tove Harnett, som har bidragit med otroligt betydelsefull hjälp och stöttat oss genom hela arbetet. Till sist, men absolut inte minst, vill vi rikta ett stort tack till varandra för vårt fina samarbete utmed studiens gång och att vi efter denna tid fortfarande står här som goda vänner.

Lund, maj 2022

Amanda & Filippa

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte.....	7
1.3 Frågeställningar	7
2. Kunskapsläge	7
2.1 Kunskapsökning.....	7
2.2 Våld i nära relationer: äldre kvinnor som särskilt sårbara.....	8
2.3 Underrapportering av våldet	9
2.4 Utbildning och kunskap.....	11
2.5 Ansvar och samverkan.....	12
2.6 Svårigheter och utmaningar.....	13
2.7 Sammanfattning av kunskapsläget	14
3. Teori	15
3.1 Handlingsutrymme	15
3.1.1 Gräsrotsbyråkrat	15
3.1.2 Kunskap	16
3.1.3 Riktlinjer inom äldreomsorg.....	17
3.2 Ålderism	17
3.2.1 Begrepp.....	17
3.2.2 Homogen grupp	18
4. Metod	19
4.1 Metodval.....	19
4.2 Urval.....	20
4.3 Genomförande.....	21
4.4 Bearbetning och analys.....	22
4.5 Tillförlitlighet.....	23
4.6 Etiska överväganden	23
5. Resultat och analys.....	25
5.1 Biståndshandläggares syn på våld i nära relationer bland äldre.....	25
5.1.1 Våld bland äldre: Inte av det kriminella slaget.....	26

5.1.2 Våld som demensrelaterat fenomen.....	29
5.1.3 Våld som försummelse	31
5.1.4 Det ”vanliga” våldet.....	32
<i>5.2 Biståndshandläggares syn på sitt arbetssätt och ansvar gällande våld i nära relationer bland äldre.....</i>	<i>33</i>
5.2.1 Att arbeta med riktlinjer och rutiner	33
5.2.2 Hemtjänst, avlastning och äldreboende som stöd till våldsutsatta.....	36
5.2.3 Magkänslan för att upptäcka våldet	40
6. Avslutande.....	42
6.1 Sammanfattning.....	42
6.2 Diskussion.....	42
Referenslista.....	46
Bilagor	50
<i>Bilaga 1 - Intervjuguide.....</i>	<i>50</i>
<i>Bilaga 2 - Informationsbrev.....</i>	<i>53</i>

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Femton procent av män och sexton procent av kvinnor hade blivit utsatta för någon typ av våld eller försummelse efter de fyllt 65 år, enligt en enkätstudie genomförd på Gotland år 2012 (NCK 2022). Våld i nära relationer slutar inte vid 65 år. Den stigande åldern resulterar snarare i ökade riskfaktorer och därmed en ökad utsatthet för äldre (Hjalmarsson & Norman 2012). Vidare så har antalet personer över 60 år ökat med 65 procent de senaste 50 åren (SCB 2022). Denna snabbt växande befolkning gör att våld i nära relationer bland äldre blir ett pressande och mer omfattande samhällsproblem (NCK 2016). De olika formerna av våld som drabbar äldre diskuterar Roulet Schwab och Wangmos (2021) i deras studie, dessa är fysiskt, psykiskt, materiellt och ekonomiskt våld samt försummelse. Viktiga riskfaktorer för att äldre bli utsatt för våld i nära relationer är social isolering och att vara i beroendeställning till sin omgivning (Socialstyrelsen 2016). Den viktigaste riskfaktorn är dock att vara kvinna, vilket innebär att äldre kvinnor är särskilt sårbara (Hjalmarsson & Norman 2012). Crockett, Cooper och Brandl (2018) lyfter stigmatiseringen som finns riktat mot äldre kvinnor och beskriver hur det kan påverka kvinnornas benägenhet att anmäla våldsbrott samt vilken hjälp de sedan får av professionella. När personer blir över 65 år tenderar de att reduceras till att endast vara äldre och ses inte längre som man eller kvinna. "Mäns våld mot kvinnor" övergår därmed till "våld mot äldre" och äldre kvinnors särskilda utsatthet osynliggörs (Socialstyrelsen 2016). Detta har också lett till att ansvaret för våldsutsatta äldre ofta hamnar i äldreomsorgen istället för hos organisationer som arbetar specifikt med våld i nära relationer. Äldre personer riskerar därmed att inte få tillgång till likvärdig hjälp och till den specialistkompetens gällande våld i nära relationer som icke-äldre får (Hjalmarsson & Norman 2016). Samtidigt bygger stödsystemet på principen om att alla våldsutsatta ska få tillgång till rättssystemet på lika villkor och äldre våldsutsatta ska få tillgång till samma stöd som andra samhällsmedborgare.

Det finns en bristande kunskap kring våld i nära relationer bland professionella inom äldreomsorgen, vilket ytterligare försvårar äldres möjligheter till att få bra hjälp (NCK 2016). Hjalmarsson & Norman (2016) lyfter även fram att biståndshandläggare har svårigheter att hantera ärenden där det förekommer våld. Biståndshandläggare arbetar huvudsakligen med behovsbedömning gällande äldreomsorgsinsatser och inte med våld i nära relationer. Samtidigt är biståndshandläggare en yrkesgrupp som träffar många, potentiellt våldsutsatta,

äldre. För den som arbetar som biståndshandläggare är det dock inte självklart vilket ansvar de har gällande att upptäcka våld och hur de bör arbeta med frågan. Det råder också en oklarhet gällande vilka insatser biståndshandläggare kan bevilja till våldsutsatta (Ibid). Vi ämnar därför att undersöka hur biståndshandläggare uppfattar våld i nära relationer bland äldre och hur de ser på sitt ansvar och sitt praktiska arbete med frågan. Vi har använt oss av handlingsutrymme och ålderism som teorier för att få en djupare förståelse kring ämnet. Begreppet handlingsutrymme bidrar med förståelse för hur biståndshandläggare arbetar och ser på sitt arbetssätt och ålderism kan generera en förståelse för hur fördomar kopplat till ålder kan ta sig uttryck.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka biståndshandläggare inom äldreomsorgens syn på våld i nära relationer bland äldre och hur de ser på deras arbete med detta.

1.3 Frågeställningar

- Hur uppfattar biståndshandläggare våld i nära relationer bland äldre?
- Hur ser biståndshandläggare på sitt arbetssätt och ansvar gällande våld i nära relationer bland äldre?

2. Kunskapsläge

2.1 Kunskapssökning

För att undersöka det befintliga kunskapsläget inom vårt ämne har vi använt oss av söktjänsterna Lubsearch, Libris och Google Scholar. Det material vi sedan valt att presentera som tidigare forskning kommer däremot endast från Lubsearch då det var där vi fann relevanta artiklar för vårt arbete. Vi klickade i funktionen “Peer reviewed” på Lubsearch för att försäkra oss om att forskningen var av hög akademisk kvalitet. Vi avgränsade även kunskapssökningen till artiklar publicerade från 2005 för att forskningen skulle vara uppdaterad och relevant. Vi har utgått från sökord och fraser såsom “domestic violence amongst elderly”, “elder abuse”, “våld mot äldre” och “social worker”, för att begränsa och specificera materialet. Efter att ha tagit del av tidigare forskning identifierade vi olika teman såsom äldre kvinnor som sårbar grupp, underrapportering av våld från omsorgspersonal,

vikten av utbildning och samverkan samt olika svårigheter för biståndshandläggare. Redogörelsen för kunskapsläget är således strukturerad utifrån dessa fyra teman.

2.2 Våld i nära relationer: äldre kvinnor som särskilt sårbara

Socialstyrelsen (2016) har utformat en handbok som heter "Socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer". Där i skrivs det bland annat att äldre kvinnor tillhör en särskilt sårbar grupp och att våld i nära relationer riktat mot äldre kvinnor länge varit ett osynligt samhällsproblem. I rapporten "Våld mot äldre kvinnor" av Nationellt centrum för kvinnofrid (2016) diskuteras detta vidare. Äldre kvinnor är uppvuxna under en annan tid där synen på våld i nära relationer såg annorlunda ut jämfört med idag. Detta kan ha påverkat deras uppfattning om att man inte ska prata om våldet med utomstående människor och våldet kan därför förbli dolt. Socialstyrelsens handbok (2016) belyser så kallade sårbarhetsfaktorer som i detta fall talar för en särskild sårbarhet för att bli utsatt för våld, varav ett ökat beroende av sin omgivning är en sådan faktor. Till följd av ett åldrande ökar i regel omsorgsbehoven och man blir mer beroende av sin omgivning för att klara av sitt vardagsliv, vilket skapar en särskild sårbarhet för äldre. När en man i maj 2022 åtalades för 24 fall av grov våldtäkt på ett demensboende¹ beskrevs kvinnornas utsatthet och beroende som något som gjorde våldet särskilt allvarligt. Många äldre kvinnor upplever ett ökat beroende med stigande ålder. De kan vara beroende av vårdpersonal, men också av partnern eller av vuxna barn. Potentiella förövare inom våld i nära relationer bland äldre är därför inte endast partners utan det kan också vara vårdpersonal eller ens vuxna barn. Detta bidrar till en särskild komplexitet när det gäller våld i nära relationer bland äldre (NCK 2016).

Utöver ett beroende av sin omgivning finns det ytterligare faktorer som ökar sårbarheten för att bli utsatt för våld i nära relationer. York Cornwell och Waite (2009) har genomfört en studie där de åsyftar att undersöka korrelationen mellan olika typer av social isolering och hälsorisker. Författarna beskriver att gå i pension kan innebära en förlust av sociala sammanhang för äldre och en ökad isolering. Vidare beskriver de ett samband mellan denna typ av sociala isolering och bland annat psykisk ohälsa. Detta blir särskilt påtagligt för äldre personer då de sannolikt också genomgår andra utmaningar, såsom en försämrad fysisk hälsa med möjliga funktionsnedsättningar. Författarna nämner även att konsekvenserna av social

¹ <https://www.dn.se/sverige/man-atalas-for-24-fall-av-grova-valdtakter-pa-aldreboende/>

isolering kan medföra ett ökat behov av stöd från omgivningen (Ibid). York Cornwell och Waites (2009) studie som pekar på att isolering är en möjlig konsekvens av åldrande samt Socialstyrelsens handbok (2016) som beskriver social isolering som en sårbarhetsfaktor bidrar därför med vidare förståelse för hur äldre kan ses som särskilt sårbara.

Hjalmarson och Norman (2012) som arbetar på Stiftelsen Äldrecentrum har på uppdrag från Länsstyrelsen utformat rapporten "Det slutar inte vid 65" där de syftar till att uppmärksamma våldsutsatta äldre kvinnor. Att vara kvinna beskrivs vara den främsta riskfaktorn för att bli utsatt för våld i nära relationer, och därefter är ålder en ytterligare riskfaktor. Äldre kvinnor beskrivs därför vara en särskild utsatt grupp, varav äldre kvinnor med omfattande vård och omsorgsbehov utgör en så kallad högriskgrupp. Denna grupp består främst av äldre kvinnor som bor på särskilda boenden och är ofta individer som är funktionshindrade, socialt isolerade eller har en demenssjukdom. Individer med en demenssjukdom löper två gånger så stor risk att utsättas för våld i nära relationer jämfört med andra äldre. Att vara anhörigvårdare till en person med demenssjukdom kan innebära en tung belastning och utmattning, vilka är riskfaktorer för anhörigvårdaren att utsätta personen denne vårdar för våld av olika slag. Risken för detta blir särskilt stor om relationen redan innan var konfliktfylld (Hjalmarsson & Norman 2012). Att uppmärksamma när en anhörigvårdare inte längre orkar ta hand om den behövande beskrivs som en svårighet för yrkesverksamma inom äldreomsorgen. Vidare är en konsekvens av demens är desorientering, förvirring och ångest, vilket i sin tur kan leda till en ökad konfliktbenägenhet och aggressionsrisk. Att som äldre kvinna vara anhörigvårdare till någon med en demenssjukdom kan därför också innebära en stor risk att utsättas för våld. Det finns insatser såsom avlösning i hemmet, dagverksamhet och stödsamtal som kan stödja och avlasta anhörigvårdare (Ibid).

2.3 Underrapportering av våldet

Våld i nära relationer bland äldre, särskilt mot äldre kvinnor, har som sagt länge varit osynligt och en anledning till detta är den markanta underrapporteringen av våld av vård- och omsorgspersonal. Några möjliga förklaringar till en underrapportering av våldet är att det kan vara jobbigt att anmäla en kollega, finnas en rädsla för repressalier samt att en anmälan kan leda till en känsla av misslyckande och okunnighet i sin yrkesroll. En ytterligare anledning kan vara att våldet, mot personal såväl som äldre, är så pass vanligt förekommande att det numera ses som en del av arbetet (Hjalmarsson & Norman 2012). Detta överensstämmer även

med internationell forskning där det framkommit att personal på särskilda boenden accepterar våldet som något vardagligt. Det våld som sker i en omsorgsrelation upplevs följaktligen inte alltid som våld, eller åtminstone som lika allvarligt som annat våld. Vidare är det även viktigt att uppmärksamma att det är svårt för personal att identifiera våldet vilket också kan vara en förklaring till underrapporteringen. Det kan även vara svårt för vårdpersonal att definiera våld och vilka beteenden eller handlingar som räknas som våld (NCK 2016). Vissa våldshandlingar som sker inom en omsorgsrelation uppfattas inte alltid som våld av personal. Bedömningen om vad som är våld ligger således på personen som bevittnat en sådan situation (Hjalmarsson & Norman 2012).

Roulet Schwab och Wangmos (2021) undersöker i sin studie hur äldre personer och professionella definierar och ser på våld mot äldre. I studien framkommer det att både de äldre och de professionella ser psykiskt våld som den primära formen av våld som drabbar äldre. Försummelse, ekonomiskt och materiellt våld var något som sällan nämndes av studiens deltagare. Det var även flera som inte såg ekonomiskt och materiellt våld som en form av våld, utan såg det istället som stöld. Författarna anser att dessa fynd är intressanta då det motsätter sig vad flertalet tidigare studier kommit fram till, vilket är att dessa tre typerna av våld är de vanligaste som drabbar äldre. Ännu ett resultat från studien är att varken de äldre eller de professionella nämner sexuellt våld, vilket möjligen kan förklaras utifrån att äldres sexualitet ofta ses som tabubelagt (Roulet Schwab & Wangmo 2021). Crockett, Cooper och Brandl (2018) skriver också om detta i deras studie som bland annat belyser våld mot äldre kvinnor och den stigmatiseringen dessa kvinnor utsätts för. Författarna framför att många har svårt att se äldre kvinnor som offer för sexuellt våld trots att det inte finns någon fakta som tyder på att sexuellt våld minskar med åldern. Äldre kvinnor anmäler däremot brott gällande sexuellt våld i betydligt mindre utsträckning än vad yngre kvinnor gör. En möjlig förklaring till detta kan vara att förövaren av sexuellt våld ofta är en anhörig eller bekant vilket minskar kvinnors benägenhet att anmäla våldet (Crockett, Cooper & Brandl 2018).

Stigmatiseringen som finns riktat mot äldre kvinnor är också en potentiell anledning till det låga antalet anmälningar gällande sexuellt våld. Denna stigmatisering kan minska möjligheten för våldsutsatta att bli betrodda och då bidra till osynliggörandet av äldre kvinnors våldsutsatthet (Crockett, Cooper & Brandl 2018). Att äldre kvinnor inte utsätts för sexuellt våld är en stereotypisk föreställning som således kan innebära att kvinnorna inte får ett professionellt stöd och bemötande (NCK 2016). Det är därför viktigt att professionella

försöker minska stigmatiseringen genom att uppmärksamma att sexuellt våld även sker mot äldre kvinnor, trots att det finns mindre kunskap om ämnet (Crockett, Cooper & Brandl 2018; Roulet Schwab & Wangmo 2021). Lösningen för att motarbeta dessa stereotypa föreställningar och för att synliggöra äldre kvinnors våldsutsatthet är kunskap (NCK 2016). Ytterligare en möjlig förklaring till varför våldsutsatta äldre kvinnor inte söker hjälp i särskilt hög utsträckning är för att det finns en föreställning om att den hjälp som finns främst är riktad till yngre kvinnor. Detta tankesätt förstärks och upprätthålls av hur våldsutsatta ofta porträtteras, exempelvis är det ofta yngre kvinnor med barn som visas på informationsbroschyrer om hjälpinsatser mot våld i nära relationer (Crockett, Cooper & Brandl 2018).

2.4 Utbildning och kunskap

Socialstyrelsen (2016) rekommenderar att samtlig personal inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården ska erbjudas utbildning inom våld i nära relationer. Detta med anledningen att det förhoppningsvis ska underlätta för personalen att identifiera och definiera våld (Socialstyrelsen 2016). Utbildning är betydelsefullt för att våldet ska synliggöras i större utsträckning så att de våldsutsatta kan erbjudas hjälp. Kunskap kring ämnet är en central förutsättning för att överhuvudtaget kunna arbeta med våld i nära relationer. Vidare ökar behovet av kunskap för socialtjänst, hälso- och sjukvård samt andra aktörer i arbetet med sårbara grupper, såsom äldre kvinnor. Detta för att dessa gruppers situation ofta kan försvåra, både för personalen att upptäcka våldet men också när hjälpen ska ges (Socialstyrelsen 2016). Granskningar har däremot visat att det finns en brist på kunskap om våld i nära relationer bland professionella inom äldreomsorgen (NCK 2016). Kunskapsbristen bland de professionella överensstämmer med Piveta de Limas et al. (2018) studie, som säger att det finns en brist på utbildning hos yrkesverksamma som arbetar med äldre. Detta innebär bland annat att deras kunskaper inte är uppdaterade och därmed inte är i linje med nya arbetsmetoder eller riktlinjer (Piveta de Lima et al. 2018).

I rapporterna "Det slutar inte vid 65" (2012) och "Kunskap hjälper våldsutsatta äldre" (2016) utvärderas personalutbildningar gällande våld bland äldre som var ämnade åt personal inom äldreomsorgen. I dessa rapporter framkommer det att utbildningsdeltagarna var nöjda med utbildningarna och att de bidragit med en djupare förståelse och kunskap kring ämnet. Deras nya kunskaper från utbildningarna kunde hjälpa dem i det praktiska arbetet och det blev

därefter exempelvis lättare att våga se tecken på våld. De professionella uttryckte även att de ställt fler frågor gällande våld till äldre då känt sig mer trygga i deras roll och med att initiera samtalet (Hjalmarsson & Norman 2012; 2016). Att våga se tecken på våld och därmed ställa frågan är också essentiella förutsättningar för att yrkesverksamma ska kunna hjälpa våldsutsatta (Socialstyrelsen 2016). Vidare kan mer utbildning och kunskap leda till att äldres, då särskilt äldre kvinnors, sårbarhet får ökad uppmärksamhet i samhället och att det utformas bättre hjälp riktad till denna grupp. Efter dessa utbildningar hade de yrkesverksamma fortfarande önskemål om fortsatt utbildning. Det efterfrågades bland annat kunskaper kring bemötande med våldsutsatta, riskbedömningsinstrument och hur arbetet med våld i nära relationer ska organiseras. Biståndshandläggare hade även önskemålet att få mer kunskap kring handläggning och vilka insatser som kan beviljas till våldsutsatta äldre. Det fanns en önskan om att samtlig personal inom äldreomsorgen ska få tillgång till utbildning kring våld i nära relationer då det upplevdes som användbart i deras arbete med våldsutsatta äldre (Hjalmarsson & Norman 2012; 2016).

2.5 Ansvar och samverkan

Våld i nära relationer är ett komplext problem där behovet av olika kompetenser bland yrkesverksamma är stort, vilket synliggör vikten av en god samverkan mellan olika aktörer (Hjalmarsson & Norman 2012). Vem som har ansvaret och vem som ska agera när de möter en våldsutsatt person upplevs som oklart bland många yrkesverksamma inom äldreomsorgen, och de tycker ofta att ansvaret ligger på någon annan yrkesgrupp (Hjalmarsson & Norman 2012). Äldreomsorgen arbetar med vård- och omsorg och behöver endast vid enstaka gånger hantera komplexa sociala problem såsom våld i nära relationer. Stödet till våldsutsatta äldre har dock vanligtvis organiserats inom äldreomsorgen vilket innebär att de inte har fått hjälp och stöd från aktörer med specialistkompetens. Det finns således en risk att äldre personer inte får lika kvalificerad hjälp som icke-äldre (Ibid).

Äldreomsorgen brukar dock inte inkluderas som en part i den kommunala interna samverkan gällande våldsutsatta. Men för att våldsutsatta/de ska få det stöd och hjälp de behöver krävs det en etablerad samverkan mellan olika myndigheter och relevanta samhällsaktörer (NCK 2016). Piveta de Lima et al. (2018) synliggör också vikten av samverkan och kommunikation mellan olika professionella, då det kan leda till nya insikter och ökad förståelse kring våld i nära relationer bland äldre. Ansvarsfördelningen mellan de aktuella aktörerna behöver vara

tydlig för att våldsutsatta ska få den bästa och mest effektiva hjälpen. De olika insatser som olika myndigheter, organisationer och verksamheter erbjuder kompletterar varandra och ett samarbete sinsemellan ökar chansen att de våldsutsatta äldre får ett bra stöd (Hjalmarsson & Norman 2012).

2.6 Svårigheter och utmaningar

Att genomföra utredningar gällande våldsutsattas behov är inte något som vanligen tillhör biståndshandläggares arbetsuppgifter. Arbetet med våldsutsatta skiljer sig åt från biståndshandläggarnas vanliga utredningar gällande hemtjänst eller vård- och omsorgsboenden, och de kräver ofta ett långsiktigt motivationsarbete. Detta är viktigt för att skapa ett förtroende mellan professionell och våldsutsatt så att den utsatta ska vilja och våga försöka ändra sin situation (Hjalmarsson & Norman 2016). När det gäller äldre personer är de som sagt ofta i beroendeställning till våldsutövaren och de behöver därför vanligen motiveras till att söka hjälp (Hjalmarsson & Norman 2012). Utredningarna gällande våld i nära relationer bland äldre görs dessutom under en hög tidspress då den sökande ofta är i stort behov av insatsen, vilket kan generera en utmaning för biståndshandläggare. Biståndshandläggare framhäver att de inte alltid har tid att genomföra sådana utredningar på grund av deras höga arbetsbelastning (Hjalmarsson & Norman 2016).

Andra svårigheter i arbetet med våldsutsatta äldre som biståndshandläggare uppmärksammar är bland annat brist på resurser och att det upplevs svårt för yrkesverksamma att ställa frågor om våld (Hjalmarsson & Norman 2016). Professionella försöker ofta undvika samtal om våld då de har en tendens att försöka skydda de äldre från jobbiga situationer, medan de äldre själva anser att en sådan diskussion är nödvändig (Roulet Schwab & Wangmo 2021). Taylor et al. (2013) belyser den komplexa dynamiken mellan professionella och våldsutsatta kvinnor och hur det skiljer sig åt i hur de ser på våld i nära relationer. Kvinnorna uttrycker även här att de vill att frågan om våld ska ställas medan de professionella inte kände sig helt bekväma i att initiera och diskutera frågan. Ett flertal professionella ansåg att ansvaret för att fråga om relationsvåld låg på dem men att de inte vet hur de sedan ska hantera svaret (Taylor et al. 2013). Varför många professionella undviker att ställa frågan om våld kan bero på att det inte finns några etablerade riktlinjer om hur frågan ska initieras samt hur man ska agera när man får vetskap om att en person är våldsutsatt (Hjalmarsson & Norman 2012). Att hälso- och

sjukvård samt socialtjänst rutinmässigt frågar äldre personer om deras upplevelser av våld beskrivs som betydelsefullt i arbetet med våld i nära relationer bland äldre (NCK 2016).

Strategier måste också utvecklas och förbättras för att hjälpa våldsutsatta äldre kvinnor. Professionella behöver ha en förståelse för äldre personers situation och förutsättningar. En våldsutsatt äldre kvinnas mål är nödvändigtvis inte att lämna sin förövare vilket många utgår ifrån. Det kan vara på grund av familjeobligationer, den enskildes vårdbehov eller en känsla av skyldighet att vårda sin närstående, vilket kan göra att den våldsutsatta behöver eller vill behålla kontakten med förövaren. De lösningar och det stöd som de professionella erbjuder behöver således vara anpassade efter individens ålder och generella förutsättningar (Crockett, Cooper & Brandl 2018).

2.7 Sammanfattning av kunskapsläget

Befintlig forskning visar att det finns ett flertal riskfaktorer för att utsättas för våld i nära relationer som är särskilt framträdande hos äldre, och då i synnerhet hos äldre kvinnor. För det första kännetecknas våld mot äldre kvinnor av sin osynlighet, där mörkertalet är stort. Den låga anmälningfrekvensen hos äldre våldsutsatta kvinnor i kombination med underrapporteringen av våld mot äldre från vård- och omsorgspersonal är möjliga anledningar till att äldres våldsutsatthet inte uppmärksammas i samhället. Utifrån de rapporter och forskningsartiklar vi tagit del av kan slutsatsen dras om att utbildningar kring våld genererar kunskap, vilket i sin tur leder till en ökad trygghet och medvetenhet hos yrkesverksamma inom äldreomsorgen. Hur personal definierar våld mot äldre är av betydelse för att de ska kunna identifiera detta våld och därmed kunna erbjuda hjälp till den våldsutsatta.

Gränsdragningarna för olika aktörers ansvarsområde är ofta otydliga, vilket skapar en oklarhet i vem som ska göra vad. Individ- och familjeomsorgen har det primära ansvaret när någon utsätts för våld men när det är en äldre person så hanteras ärendet vanligtvis istället av äldreomsorgen. Hjälpen som ges formas av den våldsutsattas ålder snarare än dennes behov, och många våldsutsatta äldre får därmed aldrig tillgång till den specialistkompetens som annars finns. I ljuset av detta framhålls betydelsen av samverkan för att våldsutsatta äldre ska ges bästa möjliga hjälp.

Det som har framkommit av kunskapssökningen är att det finns mycket forskning kring våld i nära relationer generellt, men materialet blev klart mer begränsat när vi specificerade

sökningen på äldre. Det finns forskning som syftar till att utforska yrkesverksammas upplevelser av våld i nära relationer bland äldre, men vi anser att ytterligare forskning kring ämnet behövs. Våld i nära relationer bland äldre är fortfarande ett någorlunda dolt samhällsproblem som vi anser behöver uppmärksammas i större utsträckning. Vår uppsats bidrar till den existerande forskningen genom att rikta strålkastarljuset mot biståndshandläggares roll i arbetet med på våldsutsatta äldre.

3. Teori

I vårt teoretiska ramverk utgår vi från begreppen handlingsutrymme och ålderism. Vi använder begreppet ålderism för att synliggöra åtskillnader som görs i synen på människor utifrån deras ålder. Det kan bidra med förståelse för hur fördomar och diskriminering mot personer till följd av deras ålder kan utmärkas och se ut. Begreppet handlingsutrymme använder vi istället för att förstå och förklara hur yrkesverksamma agerar och tolkar sitt handlingsutrymme i förhållande till våld i nära relationer bland äldre.

3.1 Handlingsutrymme

3.1.1 Gräsrotsbyråkrat

Att vara socialarbetare innebär ofta att man har en direkt eller nära kontakt med klienter i sin yrkesroll. Michael Lipsky har myntat begreppet "street level bureaucrats" vilket på svenska benämns som *gräsrotsbyråkrat* och åsyftar att förklara just denna position som socialarbetare vanligen står i. Gräsrotsbyråkrater utgörs således av individer som i sitt arbete har ett särskilt handlingsutrymme och en direktkontakt med klienter (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008). Att vara gräsrotsbyråkrat kan innebära vissa dilemman, exempelvis att som professionell stå mellan klienten och organisationens förväntningar. Gräsrotsbyråkrater medlar då mellan att agera utifrån sin medmänsklighet gentemot klienten kontra utifrån sin professionella yrkesroll inom organisationen. Detta dilemma är särskilt märkbart bland exempelvis biståndshandläggning där socialarbetaren då står mellan organisationens riktlinjer i hur insatser bör beviljas och sin egen moraliska kompass och medmänsklighet (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008).

Att medla mellan sina medmänsklighet och känslor alternativt organisationens regler och riktlinjer utgör ett kontinuerligt avvägande för de professionella. Utifrån detta blir begreppet *handlingsutrymme* viktigt. Handlingsutrymme innebär att den professionella har ett visst

utrymme att agera, vilket både begränsas och påverkas av olika faktorer. Exempel på sådana faktorer som påverkar de professionellas handlingsutrymme är organisationens rutiner och riktlinjer, den professionellas tolkningar på dessa samt individuella egenskaper. Ens handlingsutrymme medför en möjlighet för den professionella att välja hur denne ska agera i särskilda situationer baserat på både organisationens uppdrag och förväntningar samt sina egna avgöranden och tolkningar (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008).

Handlingsutrymmet utgör alltså en valmöjlighet för den professionella i sitt agerande i olika situationer och sammanhang. Trots att organisationens riktlinjer och lagar är styrande i professionellas handlingsutrymme finns det alltid utrymme för individuella tolkningar. För att göra dessa tolkningar är det centralt att den professionella har kunskap och professionell kompetens för att avgöra rimligheten i valen (Ibid).

3.1.2 Kunskap

Kunskap är alltså en viktig komponent i de professionellas tolkning av sitt handlingsutrymme. Professionella, såsom exempelvis biståndshandläggare, besitter olika erfarenheter och kunskaper som kan påverka deras arbetssätt och handlingsutrymme. Det finns flera former av kunskap vilket professionella använder på olika sätt beroende på sammanhanget, varav *tyst kunskap*, erfarenhetsbaserad kunskap och evidensbaserad kunskap är exempel på sådana. *Tyst kunskap* är kunskap som inte är uttalad eller medveten, och kopplas ofta ihop med begreppet intuition. Den tysta kunskapen finns som en sorts omedveten erfarenhet hos personen som agerar vilket gör att kunskapen därför ser olika ut från person till person. *Erfarenhetsbaserad kunskap* är istället kunskap som kan uttalas, beskrivas och diskuteras i större mån. Denna typ av kunskap har främst sin utgångspunkt i praktiska erfarenheter och upplevelser, men forskning och vetenskapliga teorier spelar också roll. Då erfarenheter vanligtvis är individuella blir denna kunskap också personlig (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008). Slutligen är också *evidensbaserad kunskap* en form av kunskap som professionella använder i olika sammanhang. Idén med denna kunskapsform är att forskning och vetenskap är överordnat det praktiska sociala arbete och personliga erfarenheter. Inom denna kunskapsform blir de professionellas handlingsutrymme högst begränsat då evidensbaserad kunskap och forskning preciserar hur det sociala arbetet ska utföras vilket minimerar deras tolkningsutrymme. Vilken form av kunskap som eftertraktas är beroende på organisation, arbetsplats eller kontext. I vissa fall kan tyst kunskap och erfarenhet eftersträvas, medan det i andra fall är bättre med evidensbaserad kunskap (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008).

Beroende på vilken kunskap biståndshandläggare då besitter kan det påverka hur de agerar i olika situationer gällande våld i nära relationer bland äldre.

3.1.3 Riktlinjer inom äldreomsorg

Handlingsutrymme existerar till följd av att det finns riktlinjer, dessa kan vara mer eller mindre formella och tolkas sedan av gräsrotsbyråkrater. Hur de tolkar riktlinjerna påverkar sedan hur de agerar inom sitt handlingsutrymme. Detaljerade riktlinjer kring vilka äldreomsorgsinsatser som kan erbjudas är något som har etablerats av flera svenska kommuner (Möllergren 2021). Riktlinjer kan ses som ett medel för organisationen att bibehålla makt och kontroll. Sådana här medel är till för att de yrkesverksamma inom organisationen ska arbeta i enlighet med organisationens ambitioner och krav på ett liknande sätt (Johansson 2007), vilket begränsar deras handlingsutrymme. Riktlinjer för insatser inom äldreomsorgen kan ha en stor påverkan på vilka insatser som biståndshandläggare beviljar. Behov som anses vara typiska för äldre, exempelvis hjälp med hygien, är de som primärt ligger som grund för dessa riktlinjer. Icke-typiska behov för äldre blir istället svårare att ansöka om och därmed svårare att få beviljat. Riktlinjerna styr alltså i hög grad vilka insatser som kan beviljas, och det kan resultera i att den äldres individuella behov prioriteras bort. Det är inte heller ovanligt att biståndshandläggare försöker vända omsorgstagarens önskemål till att passa in i det utbud av insatser som vanligtvis beviljas. Omsorgsförvaltningens system, det vill säga biståndshandläggarnas formulär och riktlinjer, ges således företräde över det individuella behovet. Stödssystemet som finns riktat mot äldre kan därmed ses som ålderistiskt (Möllergren 2021).

3.2 Ålderism

3.2.1 Begrepp

Det finns flera och olika definitioner på ålderism då det är ett brett och komplext begrepp. Vi kommer utgå från Anderssons (2008) definition som lyder “fördomar eller stereotypa föreställningar som utgår från en människas ålder och som kan leda till diskriminering” (Andersson 2008). Exempel på ålderism kan vara åldersgränser av olika slag, osynliggörandet av äldre i mediareportering eller att äldre stereotypiskt sätt ses som förvirrande, svaga och assexuella. Det kan således ta sig uttryck i människors fördomsfulla attityder, i allmängiltiga vanor eller diskriminerande praktiker och bestämmelser. Att människor i alla åldrar kan bli drabbade av ålderism är något som är omdebatterat och där det finns många olika åsikter. I

Anderssons (2008) definition finns det däremot inget som tyder på att man måste tillhöra gruppen äldre för att kunna bli utsatt för ålderism, utan där inkluderas människor i olika åldersgrupper som blir diskriminerade på grund av sin ålder. Definitionen innefattar också när ålderism sker i positiv bemärkelse, att vara "pigg för sin ålder" kan ses som positivt men ändå grundas i ålderism (Ibid).

3.2.2 Homogen grupp

Det finns flera olika sorters stereotyper gentemot äldre. De kan vara både positiva och negativa, men bara för att det finns positiva överväger inte det de negativa stereotyperna som finns. Problemet med dessa föreställningar är att människor delas in i olika grupper utan att deras individuella egenskaper tas i åtanke. Äldre tenderar att ses som en homogen grupp, där skillnader inom gruppen suddas ut. Att vara äldre kan beskrivas som en "master kategori" (Green 1993) som osynliggör andra kategoriseringar, till exempel att vara kvinna, kriminell, våldsoffer eller HBTQ-person. När en äldre person inte heller passar in i den mall som finns kring hur äldre ska vara är det likväl inget som motbevisar den etablerade stereotypen, utan det blir istället ett undantag som bekräftar regeln (Andersson 2008). Dessa ålderskategoriseringar, exempelvis att 70-åringar är på ett visst sätt och 20-åringar på ett annat, skapar ett åtskiljande och en bild av att dessa är homogena grupper (Krekula 2021).

Stereotypen att äldre är sårbara och skröpliga kan göra det svårt att visualisera en äldre person som en brottsling och våldsförövare då det inte passar in i beteendemallen för äldre. En 80-årig person med demenssjukdom som utövar våld ses troligen ändå inte som en våldsutövare utan endast som en äldre person med demenssjukdom. Stereotyperna gör att äldre lätt kan ses som våldsoffer men däremot inte som våldsutövare. Våld görs *mot* äldre, inte *av* äldre. Vidare förminskas våldet *bland* äldre och ses inte som lika allvarligt eller avsiktligt som våld i nära relationer som förekommer i yngre åldersgrupper. Våldet kan således lättare bortförklaras och ges en mer legitim anledning med grunden i att äldre bara ses som äldre (Jönson 2001).

Ännu ett tydligt exempel på ålderism och när äldre endast ses som äldre, är synen på äldres sexualitet. Äldres sexualitet är något som vanligen framställs som avvikande och ovanligt förekommande i jämförelse med yngre och medelålders personer. *Ålderistisk erotofobi* är ett begrepp som myntats för att fånga in denna svårighet och ängsla som finns kring att se äldre som sexuella människor. Att den sexuella aspekten av deras liv skulle försvinna i och med att

de blir äldre är ett ålderistiskt tankesätt och som återigen grundas i att äldre endast ses som äldre. En möjlig anledning till detta är att åldrande och sexighet ofta ses som varandras motsatser (Bildtgård & Öberg 2021). Dessa stereotypiska föreställningar som finns gällande åldrande och sexualitet framkommer även inom sexologin. Där uteslöts äldre personer ur de första sexualstudierna på grund av ett antagande om att den sexuella aktiviteten skulle vara så pass låg i de högre åldersgrupperna att det inte var värt att studera. Detta antogs dessutom utan att det fanns några belägg för det. Osynliggörandet av äldres sexualitet i sexologins forskning konstaterar hur djupt förankrade dessa stereotypiska tankesätt är (Bildtgård & Öberg 2021).

4. Metod

Under arbetets gång har vi strävat efter en jämn arbetsfördelning. Filippa var med på samtliga intervjuer och Amanda på fem av dem, transkriberingarna delade vi upp på hälften var. Vi bearbetade och analyserade materialet tillsammans, sedan fokuserade vi på varsin frågeställning i analysen. Problemformulering, kunskapsläge, metod, teori och avslutande diskussion skrev vi huvudsakligen tillsammans.

4.1 Metodval

För att besvara vårt syfte och frågeställningar ansåg vi det aktuellt att använda oss av en kvalitativ metod i form av intervjuer med biståndshandläggare. Kvalitativa intervjuer kan vara strukturerade på olika sätt. I vår studie valde vi att genomföra *semistrukturerade intervjuer*, vilket innebär att det finns en viss struktur i intervjuens upplägg men samtidigt utrymme för flexibilitet i genomförandet. Majoriteten av frågorna var således fastställda men vi anpassade följdfrågor efter hur intervjuerna förlöpte (jfr Lindgren 2014). Uppkom det något intressant under intervjuerna kunde vi spinna vidare på ämnet även fast det inte var en del av våra utformade intervjufrågor. Om vi istället uppmärksammade att samtalet började kretsa kring irrelevanta saker för vår forskning kunde vi byta samtalsämne genom att ställa en ny fråga från vår intervjuguide och därmed återfå vårt fokus. Ett exempel på detta var när en respondent började prata om riktlinjer när det gäller våld som förekommer mot hemtjänstpersonal. För att återfå fokuset på riktlinjerna gällande våld mot äldre ställde vi vid tillfälle därmed en ny fråga.

Vi grundade vår intervjuguide (se bilaga 1) i teman som vi anser är relevanta för vår studie, och har sedan utformat frågor därefter (jfr Bryman 2018). Temana var “syn på våld i nära relationer bland äldre”, “utbildning- och kunskapsområde” och “samverkan- och ansvarsområde”.

4.2 Urval

Biståndshandläggare är kommunalt anställda och därför blev vårt första steg i urvalsprocessen att välja vilka kommuner vi skulle kontakta. Amanda har tidigare arbetat som biståndshandläggare så vi hade från början några personliga kontakter till biståndshandläggare inom den specifika kommunen hon arbetat på. Därefter valde vi ytterligare två kommuner som ligger i Skåne. Genom att vi till viss del använde oss av personliga kontakter för att nå ut till våra intervjupersoner har vi således använt oss av ett *bekvämlighetsurval* som urvalsstrategi. En primär fördel vi såg med ett bekvämlighetsurval är att vi lättare och effektivare kunde nå ut till respondenter, vilket gynnade oss till följd av studiens tidsram.

Vidare har vi utgått från ett *kriteriestyrt urval*, vilket innebär att de potentiella respondenterna väljs ut förutsatt att de uppfyller särskilda kriterier (Bryman 2018). Det kriterium vi hade var att respondenterna skulle arbeta som biståndshandläggare inom äldreomsorgen. Baserat på frågeställningar och syfte definierade vi vår urvalspopulation som äldreomsorgens biståndshandläggare. En fördel med kriteriestyrt urval är att försäkra att intervjupersoner har kunskap om det som vår undersökning handlar om.

Biståndshandläggare träffar många äldre i sin yrkesroll men kontakten är däremot ofta sporadisk. Om det skulle jämföras med hemtjänstpersonal som träffar äldre personer dagligen skulle det kunna argumenteras att vi istället borde ha intervjuat hemtjänstpersonal.

Biståndshandläggare känner alltså sannolikt inte brukarna på samma sätt, vilket därför är en brist med vårt urval. En styrka med att intervjuar biståndshandläggare är dock att dem, till skillnad från hemtjänstpersonal, faktiskt har mandatet att bevilja hjälpinsatser som kan vara till nytta för våldsutsatta. Ytterligare en brist med vårt metodval är att vi endast intervjuat sex personer, medan man genom en kvantitativ metod istället hade kunnat nå fler personer. Med en kvalitativ metod har vi däremot fått en stor kunskap om biståndshandläggarnas uppfattningar och kunnat fånga komplexiteten i deras yrkesroll. Det genererade alltså i en

djupare förståelse (jfr Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015), vilket hade varit svårt att få via exempelvis en enkät trots att det hade inneburit ett större urval.

Vi har valt att anonymisera våra respondenter genom att ge dem fiktiva namn, vilka vi kommer använda oss av i analysdelen av arbetet. De namnen vi har valt är Agneta, Björn, Christina, Diana, Ebba och Fanny. Våra respondenter har arbetat som biståndshandläggare olika länge och har gått olika många utbildningar gällande våld i nära relationer, vilket kommer redovisas närmare i inledningen av analysen.

4.3 Genomförande

Vi har genomfört sex intervjuer med biståndshandläggare, vilket vi ansåg vara ett rimligt antal intervjuer till följd av uppsatsens tidsram. När vi valde vilka kommuner vi skulle fokusera på utgick vi som sagt till en början från våra personliga kontakter, och utöver det valde vi ytterligare två kommuner belägna i Skåne. Vi gick därefter in på kommunernas hemsidor där vi fann kontaktuppgifter till biståndshandläggare. Vårt nästa steg var att ringa upp biståndshandläggare i kommunerna för att få möjligheten att mer personligt presentera oss och vår studie. Vid visat intresse om deltagande i vår studie skickade vi ut vårt informationsbrev (se bilaga 2) via mail. I mailet frågade vi också när intervjupersonerna var tillgängliga samt skrev vilka dagar vi hade möjlighet att genomföra intervjun på. Därefter planerade vi in intervjuer med biståndshandläggare vid olika dagar och tider, anpassat efter deras tillgänglighet. Vi valde att genomföra alla intervjuer digitalt, via Zoom och Google Teams, då det gjorde arbetet mer tidseffektivt. Strax inför intervjutillfället skickade vi över en länk till videosamtalet till intervjupersonerna.

Användandet av videosamtal var fördelaktigt då den visuella aspekten av samtalet inkluderades i intervjun, likt fysiska intervjuer. Ytterligare var det ett flexibelt tillvägagångssätt då respondenterna kunde delta digitalt, vilket också kunde bidra till att fler ville medverka i studien (jfr Bryman 2018). En nackdel med intervjuer i videoformat är att tekniska problem potentiellt kan uppstå (Ibid), vilket det gjorde i vårt fall. Vid ett intervjutillfälle fungerade inte videolänken till intervjun och vi fick istället hålla intervjun via telefon, vilket tog bort den visuella delen av samtalet. Vi kunde därmed inte se respondentens kroppsspråk, mimik och hur denne reagerade på våra frågor. Detta kan ha haft en negativ påverkan på intervjun (jfr Bryman 2018). Vi upplevde det också svårare för oss att visa att vi

lyssnade och förstod vad respondenten sa, då även våra kroppsspråk och ansiktsuttryck försvann.

Vid intervjutillfällena började vi med att presentera oss själva och syftet med vår studie. Vi läste även upp samtyckesblanketten och poängterade att det är frivilligt att delta i studien och intervjupersonens medverkan kan när som helst avbrytas. Vi frågade även om tillåtelse att spela in intervjun för att underlätta vår bearbetning av materialet. Efter att vi fått ett samtycke från respondenterna startade vi inspelningen och inledde med den första frågan på vår intervjuguide. Under intervjuerna ställde vi en del följdfrågor för att få en djupare förståelse av respondentens tankar och reflektioner. Efter vår första intervju märkte vi att vi ville ha en fråga kring hur biståndshandläggare ser på samverkan med exempelvis andra förvaltningar eller kvinnojourer, då vi ansåg att det var intressant och viktigt att lyfta. Vi valde därför att addera en fråga gällande samverkan till vår intervjuguide.

4.4 Bearbetning och analys

För att bearbeta och analysera vårt material har vi använt oss av en så kallad *tematisk analys*. Denna typ av analys bygger på att empirin urskiljs och tolkas för att sedan struktureras in i olika teman (Bryman 2018). Vi *transkriberade* samtliga intervjuer ordagrant. Redan i denna fas av processen uppkom tankar och reflektioner om hur vi kunde avgränsa och strukturera det empiriska materialet och mer eller mindre omedvetet började vi fundera över teman (jfr Svensson & Ahrne 2015).

Nästa steg i processen var att *koda* vårt material. Vi gjorde detta genom att välja ut färger som representerade olika nyckelord eller ämnen utifrån materialet. Några nyckelord vi identifierade var “syn på våld”, “arbetssätt”, “ansvar” och “samverkan”. Därefter markerade vi ut dessa koder i transkriberingsdokumentet med de olika färgerna vi valt. När kodningen sedan var färdigställd var det fördelaktigt att sortera materialet för att en tydligare bild av empirin skulle framkomma. Detta var viktigt då kvalitativ empiri vanligtvis är väldigt omfattande, vilket kan göra det ostrukturerat och svårtolkat (Rennstam & Wästerfors 2015). Vid sorteringen bekantade vi oss ytterligare med vårt material och det blev desto mer strukturerat.

Nästa steg i bearbetningsprocessen var att kombinera de koder som framkommit med varandra för att utgöra så kallade *teman*. De två teman vi valde att utgå ifrån var biståndshandläggares syn på våld i nära relationer bland äldre och biståndshandläggares syn på sitt arbetssätt och ansvar gällande våld i nära relationer bland äldre. Dessa teman grundades också i vårt syfte och frågeställningar, och de genererade intressanta analyser kopplat till forskningsområdet. Under analysdelen av vårt arbete har vi använt oss av relevanta teorier och tidigare forskning för att analysera resultatet av vår studie. Vi har kontinuerligt varvat vårt resultat med dessa teorier och forskning.

4.5 Tillförlitlighet

För att försäkra oss om att vår studie var *tillförlitlig* använde vi bland annat oss av två kriterier, vilket var *trovärdighet* och *transparens* (Svensson & Ahrne 2015). Trovärdighet innebär att läsaren ska tro på vad som står och hur forskningen har gått till. Vidare främjas också trovärdigheten om forskarna är pålästa på ämnet och har införskaffat relevant tidigare forskning, vilket vi har gjort. För att tillförsäkra oss om att vårt arbete var trovärdigt använde vi oss av begreppet *transparens*. Transparens innebär att forskaren utmed arbetets gång kontinuerligt granskar och ställer sig kritisk till vad som skrivs och är öppen med studiens arbetsprocess och tillvägagångssätt (Ibid). Genom att presentera citat från våra intervjuer genomgående i vår analys visar vi därmed upp vårt resultat. Detta ökar studiens transparens då läsaren direkt får ta del av vår insamlade empiri. Vi har även försökt visa alla steg i vår tanke- och arbetsprocess samt lyft de svårigheter och utmaningar vi stött på för att öka vår studies transparens och trovärdighet.

4.6 Etiska överväganden

Vid kvalitativ forskning är det viktigt att studien följer vissa etiska krav och riktlinjer. För att säkerställa oss om att vår studie följt en god forskningssed har vi utgått från fyra forskningsetiska principer vilka är; *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet 2002). *Informationskravet* innebär att respondenterna ska få information kring studien, dess syfte och villkoren för deltagande (Vetenskapsrådet 2002). Detta förmedlade vi till våra respondenter genom vårt informationsbrev (se bilaga 2) där bland annat studiens syfte och intervjuens tillvägagångssätt redovisades. Vi skickade ut informationsbrevet till respondenterna innan intervjutillfällena så de fick möjligheten att redan innan intervjun ställa frågor eller funderingar samt känna efter

huruvida de fortfarande ville delta i studien. Vi var transparenta och undanhöll ingen information som skulle kunna påverka deras vilja att medverka i studien. Det var på detta sätt vi gick tillväga för att uppfylla *informationskravet*.

För att kunna utföra våra intervjuer efterfrågade vi ett samtycke från respondenterna kring deras deltagande. Vid intervjutillfället läste vi inledningsvis upp villkoren för studien och intervjun och fick därefter ett samtycke. Här frågade vi även om vi det var okej att vi spelade in intervjun och efter respondenterna samtyckt till detta påbörjade vi inspelningen. I och med detta uppfyllde vi *samtyckeskravet* (Vetenskapsrådet 2002). För att uppfylla *konfidentialitetskravet* har vi hanterat och bevarat respondenternas personuppgifter på ett säkert sätt så att ingen obehörig kan ta del av det. Vi har anonymiserat respondenternas uppgifter i studien genom att byta ut deras namn och inte återgett några detaljer kopplade till dem eller kommunen de arbetar inom. Detta har vi gjort för att skydda deras identitet och se till att vi arbetat i enlighet med konfidentialitetskravet. Slutligen för att uppfylla *nyttjandekravet* har de uppgifter och det material som samlats in endast använts till studiens ändamål (Ibid). Vi kommer efter avslutad och godkänd studie radera respondenternas personuppgifter och det inspelade materialet.

Något vi anser är relevant att uppmärksamma i våra etiska överväganden, är att Amanda tidigare arbetet med en av våra respondenter och på dennes nuvarande arbetsplats. Med anledning av detta så bestämde vi att Filippa fick hålla i den intervjun för att respondenten skulle känna sig bekväm med att berätta sina tankar och erfarenheter. Detta motiverade vi utifrån en eventuell risk att respondenten skulle påverkas av relationen och av Amandas koppling till arbetsplatsen. Amanda har ju dock varit med i bearbetningen och analyseringen av materialet, vilket intervjupersonen visste om vid deltagandet av intervjun. Då intervjufrågorna inte handlade om personliga eller känsliga ämnen ansåg vi inte att detta var ett problem eller något som bör ha påverkat respondenten på ett negativt sätt. Respondenten fick även möjlighet att framföra sina tankar gällande detta vid intervjutillfället.

5. Resultat och analys

För att inleda vår analys börjar vi med att presentera våra respondenter och analysens teman. Alla våra respondenter arbetar som biståndshandläggare i olika kommuner, varav tre arbetar inom en kommun, två inom en andra, och sedan en sista från ytterligare en kommun. Samtliga respondenter är utbildade socionomer. Tre respondenter hade nyligen genomgått en utbildning gällande våld i nära relationer, två hade inte gått någon sådan utbildning och en respondent brukar gå en form av utbildning gällande våld i nära relationer runt en gång i halvåret. Respondenternas arbetserfarenhet som biståndshandläggare varierade mellan två månader och 20 år. Vi lyfter detta med anledning av att deras arbetserfarenhet och eventuell utbildning i ämnet kan ha påverkat deras reflektioner i denna studie. För att anonymisera våra respondenter har vi valt att kalla dem Agneta, Björn, Christina, Diana, Ebba och Fanny i vårt arbete. Respondenternas arbetserfarenhet som biståndshandläggare är ungefär följande: Agneta har arbetat i två år, Björn fyra år, Christina två år, Diana 20 år, Ebba ett år och Fanny två månader. Trots olika arbetserfarenheter har samtliga respondenter vid minst något tillfälle både misstänkt, men även upplevt, våld i nära relationer inom ärenden i äldreomsorgen.

Vi har delat in vårt resultat i två rubriker som vi valt att kalla "Biståndshandläggares syn på våld i nära relationer bland äldre" och "Biståndshandläggares syn på sitt arbetsätt och ansvar gällande våld i nära relationer bland äldre". Rubrikerna framkom efter att ha kodat och tematiserat vårt empiriska material samt att rubrikerna hjälper oss besvara arbetets syfte och frågeställningar. I analysdelen kommer vi genomgående presentera relevanta citat som hjälper oss förstå och tolka vårt resultat, samt koppla det till våra valda teorier och tidigare forskning.

5.1 Biståndshandläggares syn på våld i nära relationer bland äldre

Nedan presenteras hur respondenterna uppfattade våld i nära relationer bland äldre. Hur biståndshandläggarna definierar och ser på våld i nära relationer bland äldre skiljde sig i viss mån, men det finns även vissa gemensamma nämnare. Vi har delat in denna del i fyra underteman som alla representerar olika syner på våld i nära relationer bland äldre som respondenterna gav uttryck för. Dessa teman är "icke-kriminellt" våld, demensrelaterat våld, försummelse och sist det "vanliga" våldet.

5.1.1 Våld bland äldre: Inte av det kriminella slaget

Våld i nära relationer bland äldre beskrivs och tolkas på olika sätt av våra respondenter. När vi ställde frågan om hur de skulle definiera våld bland äldre nämnder de bland annat fysiskt och psykiskt våld som olika våldsformer. Andra former av våld som även nämns av vissa respondenter är ekonomiskt våld och försummelse. Försummelse identifieras alltså av flera av respondenterna och beskrivs vara en av den vanligaste formen av våld inom våld i nära relationer bland äldre. Nedan beskriver Agneta försummelse och hur det kan se ut.

Det som kanske är mer vanligt bland äldre än andra målgrupper, är ju det här med försummelse. Att man undviker att ge sin partner medicin eller undviker att kalla på stöd när ens partner, eller förälder eller vem det nu än kan vara, behöver det. Personen själv kanske inte kan kalla på hjälp eller ta sina mediciner, och det är ofta en person som är väldigt beroende av den anhörige. (Agneta).

Vidare skilde Diana på olika våldsformer och menar att den typen av våld som hon stött på som biståndshandläggare inte har varit "kriminellt våld".

Ofta förekommer våldet inte av den kriminella typen. [...] men det kan förekomma sådana där knuffar men på den nivån som inte kan klassificeras som kriminellt våld. (Diana)

Att knuffas skulle sannolikt vanligen klassas som en våldshandling om det skedde mellan två yngre personer i en relation, både av allmänheten men även av professionella. Att våldet upplevs på ett annorlunda sätt när det gäller äldre kan man se är ett ålderistiskt synsätt, och något som särskiljer äldre från yngre (Andersson 2008). Diana la ett fokus på fysiska skador, och framställde handlingar som resulterat i någon form av kroppsskada som kriminella handlingar. Det kunde vara kroppsskador såsom exempelvis blåmärken, och det var i dessa fall som polisen blev inkopplad. I andra fall där det då inte var kriminellt våld tolkade vi det istället som äldreomsorgens ansvar då våldet inte upplevdes lika allvarligt, exempelvis när det handlar om försummelse. Detta överensstämmer med tidigare forskning som synliggör att våld inom en omsorgsrelation, exempelvis när någon försummas, inte alltid upplevs som våld av yrkesverksamma inom äldreomsorgen (Hjalmarsson & Norman 2012; NCK 2016).

Något som vi uppmärksammade utmed intervjuerna var att ingen av respondenterna nämnde sexuellt våld som en potentiell våldsform. Detta ser vi är överensstämmande med Roulet Schwab och Wangmos (2021) studie som också belyser avsaknaden av sexuellt våld i

definitionen av våld i nära relationer bland äldre av deras respondenter. En möjlig förklaring till varför sexuellt våld inte identifieras som en våldsform kan vara den stereotypiska föreställningen om att äldre inte utsätts för sexuellt våld. Den syn som finns gentemot äldres sexualitet går att koppla till begreppet ålderistisk erotofobi och svårigheten med att se äldre som sexuella människor (Bildtgård & Öberg 2021). Risken med att biståndshandläggare inte lyfter sexuellt våld när de pratar om våld bland äldre är att det osynliggörs och förstärker de redan etablerade stereotyperna.

Utifrån våra intervjuer ser vi att två av respondenterna upplever att det inte är någon skillnad på våld mot äldre jämfört med våld mot yngre personer och att det hanteras på samma sätt.

Alltså det är ju ingen skillnad på våld i nära relationer bland äldre jämfört med någon annan målgrupp. Det är ju samma, det är samma problematik och svårigheter som man stöter på som handläggare, skulle jag säga, oavsett vilken målgrupp man arbetar med. (Agneta)

I ovanstående citat beskrivs det att det föreligger samma svårigheter bland våldsutsatta äldre och icke-äldre. I vår studie framkommer det dock att det finns särskilda omständigheter gällande våldsutsatta äldre som kan försvåra situationen. En sådan försvårande omständighet som lyfts fram är att äldre personer ofta är i en särskild beroendeställning, i synnerlighet om det föreligger en demenssjukdom. Ett ökat beroende av sin omgivning är en sårbarhetsfaktor och vanligt förekommande bland just äldre (Socialstyrelsen 2016). Att beroende primärt gäller äldre och är något som gör det särskilt svårt för våldsutsatta att göra något åt situationen framför även våra respondenter. Våld i nära relationer, oavsett ålder, kännetecknas däremot ofta just av beroende och av att man levt länge tillsammans. Respondenterna gav således uttryck för en syn på äldre som väsentligt annorlunda jämfört med icke-äldre. Dessa ålderskategoriseringar separerar äldre från yngre personer och skapar en bild av att dessa åldersgrupper är homogena (Krekula 2021). Det är dock relevant att påpeka att det inte är något som beskriver alla äldre, då de inte är en homogen grupp, och att det inte är en avspegling av verkligheten.

Ytterligare lyfter även flera av respondenterna problematiken med att många av de äldre har levt tillsammans i många år och att det försvårar för våldsutsatta att kunna lämna relationen eller motiveras till att ta emot hjälp.

Men som sagt, är det väldigt svårt när de levt tillsammans kanske 30-40 år eller vissa har ju kanske levt tillsammans längre än så. Ofta så landar det ju i att man är beroende av personen och man känner dåligt samvete helt enkelt. Att man är i ett äktenskap. Och vissa har ju den inställningen att vi har ju gått in i detta tillsammans och då är det tills döden skiljer oss åt liksom. (Christina)

Christina menar alltså att det är särskilt svårt för äldre personer att lämna en våldsamt relation på grund av relationens långvarighet och äldres eventuella lojalitet till äktenskapets premisser. Detta lyfter även Diana, och menar att det i synnerhet försvårar hennes arbete med att få den våldsutsatta att lämna sin förövare. Intervjupersonerna beskrev det som svårt för äldre att lämna en våldsamt relation, men svårigheter att lämna är något som kännetecknar relationsvåld oavsett ålder. Yngre våldsutsatta kvinnor kan ha hemmaboende barn som gör det svårt att bryta sig loss och lämna relationen och hemmet. Avsaknaden av hemmaboende barn är däremot inte något som uppmärksammades av respondenterna, fastän det skulle kunna vara en underlättande omständighet för äldre personer att lämna en våldsrelation. Biståndshandläggarnas synsätt om att det är svårare för just äldre att lämna relationer blir problematiskt då det kan leda till att biståndshandläggare lättare ger upp våldsärenden som gäller äldre. Synsättet går alltså också att koppla till ett ålderistiskt tankesätt i och med att äldre ses på ett annorlunda sätt än icke-äldre (Andersson 2008).

Ingen av intervjupersonerna tog självmant upp frågan om skillnader mellan män och kvinnors utsatthet. Ämnet aktualiserades när vi ställde en fråga gällande könsaspekten av våld och gav respondenterna tillfälle att reflektera kring detta. Ett undantag var Fanny som tidigt i sin intervju lyfte kvinnors, och framförallt äldre kvinnors, särskilda utsatthet. "Jag skulle nog säga att det är mer som att männen är väl dem som blir mer utåtagerande och har lättare att trycka ner kvinnorna" (Fanny). Diana svarade först att det inte fanns någon särskild skillnad mellan män och kvinnors utsatthet, och att våld förekommer åt båda hållen, men vid närmare eftertanke såg hon att kvinnors utsatthet är lite större. Diana reflekterade kring sina erfarenheter angående ärenden där det förekommit våld, och kom sedan fram till denna slutsats. På liknande sätt såg vi att övriga respondenter också gjorde, de använde sig således av erfarenhetsbaserad kunskap för att komma fram till att kvinnor är extra sårbara för våld (jfr Svensson, Johnsson & Laanemets 2008). Respondenterna beskrev kvinnorna som mer tillmötesgående och hjälpsamma i hemmet medan männen var mer ohjälpsamma och aggressiva samt att de vanligen motsätter sig hjälpinsatser.

Min känsla är att kvinnor är mer ordningsamma, de hjälper sina män med hygien om det behövs, medicinering, och ställer upp, medan männen är väl inte lika tillmötesgående [...] Sen skulle jag säga att män är nog mer utåtagerande och kan bli mer fysiska, medan kvinnor går nog mer mot sig själv, och visar det inte utåt på samma sätt. (Fanny)

Fanny hänvisar till sin ”känsla”, sin tysta kunskap (jfr Svensson, Johnsson & Laanemets 2008). Hon hade en intuition om att kvinnor är mer utsatta än män när det kommer till våld i nära relationer. Övriga respondenter lyfte inte kvinnors särskilda utsatthet och benämnde inte våldet som mäns våld mot kvinnor trots att det är ett erkänt globalt samhällsproblem. De utgick på så vis inte utifrån evidensbaserad kunskap, alltså den kunskapsform som grundas i forskning (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008). Att äldre kvinnors särskilda utsatthet inte framförs kan ses komma från ett tankesätt om att äldre är en homogen grupp. De äldres individuella förutsättningarna och egenskaper försvinner och de framställs som lika (Andersson 2008). Det är av stor vikt att biståndshandläggare är medvetna om kvinnors extra utsatthet och att alla äldre besitter olika villkor och förutsättningar.

5.1.2 Våld som demensrelaterat fenomen

I denna underrubrik skiljer vi på när personen med demenssjukdom är förövaren och när denne är våldsoffret. Att vara anhängvårdare till en person med demenssjukdom innebär en stor risk att utsättas för våld av sin partner, och äldre kvinnor beskrivs som särskilt utsatta i denna position. Effekter av demenssjukdom kan exempelvis vara förvirring vilket i sin tur kan leda till ökad aggressionsrisk och konfliktbenägenhet (Hjalmarson & Norman 2012).

Men sen finns det ju också personer som utövar våldet på grund av sin kognitiva svikt, att de har en demenssjukdom som påverkar deras impulser och funktioner. Man kan drabbas av hallucinationer och då är det också svårt just för anhöriga för då har man en ursäkt att han eller hon kan inte hjälpa det för det är på grund av denna sjukdom. (Ebba)

Ebba lyfter här att anhängvårdare kan använda demenssjukdomen för att ursäkta våldet och att det därmed minskar i allvarlighetsgrad. Att det är svårt att se en person med demenssjukdom som en våldsutövare är något som även Andersson (2008) lyfter, då för att denne sannolikt inte medvetet utför dessa våldshandlingar. Allvarlighetsgraden i självaste våldshandlingen minskar dock inte bara för att handlingen inte görs med uppsåtet att skada. Vidare så tänker vi även att den som utsätts för våldet kan tona ner allvaret och på så sätt

slippa att identifiera sig som ett våldsoffer. Biståndshandläggarna beskrev demensrelaterat våld som omedvetet och utan tydlig förövare:

Den som utsätter är oftast inte medveten att den gör det på grund av demensdiagnos. (Christina)

Christina och flera andra betonade att våldsutövare med demenssjukdom inte var medvetna om sitt agerande. Detta synsätt skapar ett ursäktande av våldet då det minimerar våldsutövarens intention och därmed minskas våldets allvarlighetsgrad. Professionella på exempelvis en kvinnojour skulle sannolikt inte göra motsvarande ursäktande om en våldsutövare var berusad och inte medveten om vad han gjorde när han slog sin fru. Oavsett om våldsutövaren har demens eller ej kan det vara en stor påfrestning att ha utsatts för våld. Biståndshandläggarnas beskrivningar återspeglar stereotypa föreställningar som om att våld är något som görs *mot* äldre och inte *av* äldre (Jönson 2001). Sättet respondenterna reflekterade över demensrelaterat våld får det alltså att framstå som mindre allvarligt än annat våld och gör det mer rättfärdigat. Detta går att koppla till tidigare forskning som lyfter en underrapportering av professionella inom våld i nära relationer bland äldre. En anledning till denna underrapportering kan vara att demensrelaterat våld är så pass vanligt förekommande att det ses som en del av arbetet, och därmed inte lika allvarligt (NCK 2016). En riktlinje som många respondenter tog upp är att de ofta försökte gå två stycken till ärenden där det fanns en misstanke om våld. Vidare nämnde Christina att de inte i lika hög utsträckning utgick från denna riktlinje när det handlade om en person med demensdiagnos. Detta är ytterligare en omständighet som utmärker att respondenterna ser demensrelaterat våld som mindre allvarligt än annat våld. Det kan ses som problematiskt då det finns en risk att våldsoffret situation osynliggörs.

En annan aspekt av demensrelaterat våld, är när den som utsätts för våldet har en demenssjukdom. Att ha en demenssjukdom är en riskfaktor och en person med en demenssjukdom löper två gånger så stor risk att drabbas för våld i nära relationer jämfört med andra äldre (Hjalmarson & Norman 2012).

[...] vi har ju också fall där det är den anhöriga som av olika anledningar utövar våld. Det kan vara att man är helt orkeslös, stressad, tagen av situationen, så blir det att den anhöriga kan ändra sitt beteende och bli utåtagerande mot den demenssjuka. [...] att de kan bli förbannade och skrika på den demenssjuka och vara väldigt otrevliga och kränkande. Ofta kan det ju vara så att den anhöriga saknar förståelse för vad sjukdomen faktiskt innebär. (Björn)

Flera av respondenterna nämner den tunga belastningen som anhörigvårdare till personer med demenssjukdom kan uppleva och att det kan leda till utmattning och frustration. Detta lyfter även Hjalmarson och Norman (2012) och de pekar på att utmattning är en riskfaktor för att anhörigvårdaren ska utsätta personen med demenssjukdom för våld. Det blir därför viktigt för professionella inom äldreomsorgen att tidigt identifiera när den anhöriga kanske inte orkar vårda för sin partner längre och då erbjuda stödinsatser (Ibid). Detta lyfter även Björn, och han menar att en anledning till att anhöriga utsätter sin demenssjuke partner för våld är för att personen inte har fått rätt kunskap och verktyg för att hantera situationen. Han säger att de försöker uppmärksamma detta så gott det går och att de har avlastande insatser och anhörigstöd att erbjuda anhörigvårdaren.

5.1.3 Våld som försummelse

Utifrån intervjuerna går det även att analysera våldet utifrån ett omsorgsrelaterat perspektiv, det vill säga våld som uppstår till följd av ett ökat omsorgsbehov. Som tidigare nämnt lyfte vissa respondenter försummelse som en vanligt förekommande våldsform inom våld i nära relationer bland äldre. Något vi uppmärksammade i vår studie var att två av våra respondenter beskrev försummelse på ett annat sätt än de gjorde med andra våldsformer.

[...] ibland upplever jag nästan att det är någon form av välvilja att man vill sköta det själv. Men vi ser kanske inte att det fungerar hela vägen och drabbar den enskilda som kanske inte får den hjälp den behöver. (Björn)

Citatet ovan syftar till försummelse, och menar att handlingen kan vara grundad i någon form av omtanke eller välvilja gentemot sin partner. Björn påpekar att trots den goda intentionen så kanske det ändå inte blir utifrån den enskildes bästa.

[...] som sagt är det inte kriminella handlingar vi pratar om, utan mer försummelse, ekonomiskt och psykologiskt våld och då handlar det mest om motivering. (Diana)

Vidare upplever Diana att våld i form av försummelse, ekonomiskt och psykologiskt våld inte anses vara en kriminell handling. Detta skulle alltså kunna förklaras utifrån att försummelse är omsorgsrelaterat våld, vilket är något som främst förekommer bland äldre.

Biståndshandläggarnas benämningar om att försummelse kan grundas i en form av välvilja,

eller att det inte anses vara en kriminell handling, innebär att våldet mot äldre ges en annan karaktär och anses därmed vara mindre allvarligt jämfört med andra former av våld, såsom fysiskt våld.

5.1.4 Det ”vanliga” våldet

Utöver det omsorgsrelaterade och demensrelaterade våldet nämnde även två intervjupersoner ett så kallat “vanligt våld”.

Men om det är som ett vanligt fall, där det är sedan tidigare, när det är liksom personlighetsmässigt. (Christina)

Med det “vanliga våldet” menades det när det är våld som grundas i våldsutövarens personlighet och inte i någon demensdiagnos eller frustration av att vara anhörigvårdare. Våldet har således inte uppkommit när våldsutövaren blivit äldre eller fått ett ökat omvårdnadsbehov, utan det har varit något som skett under livet eller åtminstone under en lång tid. Christina berättade vidare om ett ärende där mannen i relationen troligen haft en personlighetsstörning under hela livet och att den sedan förstärktes med åldern och försämrat hälsotillstånd. Detta resulterade i en ökad aggression och att han därmed utövade våld mot sin fru. Våldet i detta ärende är ett exempel på det så kallade “vanliga våldet”. Våld som varat utmed livet och länge i relationen till följd av våldsutövarens personlighet kommer sannolikt fortsätta även när de blir äldre (Hjalmarsson & Norman (2012).

När det handlar om våld mot äldre behöver det alltså inte alltid vara demens- eller omsorgsrelaterat våld, vilket respondenternas beskrivning av det “vanliga våldet” påvisar. De stereotypiska föreställningarna som kan göra det svårt att se en äldre person som en våldsutövare föreligger inte vid detta “vanliga våld”. Den äldre personen ses här istället som en förövare och våldet bortförklaras inte heller av något åldersrelaterat, såsom en demenssjukdom eller ett omvårdnadsbehov. Äldre är inte bara äldre här (Jönson 2001). Hur biståndshandläggarna ser och upplever våldet, alltså huruvida det är omsorgsrelaterat, demensrelaterat eller så kallat “vanligt våld”, påverkar hur de ser på allvarlighetsgraden i våldet och i sin tur deras agerande och arbetssätt.

5.2 Biståndshandläggares syn på sitt arbetssätt och ansvar gällande våld i nära relationer bland äldre

Analysen av biståndshandläggarnas syn på sitt arbetssätt och ansvar gällande våld i nära relationer bland äldre mynnade ut i tre underteman. Det första handlar om att arbeta med riktlinjer och rutiner, det andra temat om vilken hjälp de ger och det tredje om att använda magkänslan för att upptäcka våld.

5.2.1 Att arbeta med riktlinjer och rutiner

I vår intervjuguide hade vi en fråga om våra respondenter hade några särskilda rutiner eller riktlinjer på deras arbetsplats gällande våld i nära relationer bland äldre. Majoriteten av våra respondenter svarade att de inte hade några officiella rutiner eller riktlinjer som de kan, bör eller ska följa i ärenden med våldsutsatta äldre. Det som nämndes som rutiner är att de måste anmäla till polisen om det är ett brott som de vet har skett eller bevittnat, göra en anmäla kring god man om det finns ett behov samt att de brukar eller bör diskutera våldsärenden på deras ärendeträffar med kollegor och chef. I en kommun fanns det även ett team som arbetade för att få fram arbetssätt och rutiner för biståndshandläggare och andra yrkesverksamma inom äldreomsorgen för att bättre kunna bemöta våldet och våldsutsatta.

Men här finns det nog ingen när det handlar om våld mellan dem. Det är nog mer att man får kolla hur situationen ser ut och att man får bedöma den därefter. Man kan inte bara gå utifrån riktlinjer och lagar utan man får se på situationen och brukarens behov. Hur ser situationen ut? (Fanny)

Fanny säger här att det inte är riktlinjer och lagar som styr hennes agerande när det förekommer våld i en relation, utan att hon istället får se på den specifika situationen vad som behövs göras. Vad hon menar med att ”se på situationen” utvecklar hon inte, men av citatet framgår det att det inte är den evidensbaserade kunskapen som styr hennes agerande (jfr Johnsson, Svensson & Laanemets 2008). Fanny efterlyser inte riktlinjer, utan betonar istället vikten av handlingsutrymme för att upptäcka och arbeta med våld på bästa sätt. Att vara gräsrotsbyråkrat innebär att man behöver balansera sitt handlingsutrymme med arbetsplatsens etablerade riktlinjerna (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008). Avsaknaden av riktlinjer gör att biståndshandläggarna har stor frihet i hur de vill använda sitt handlingsutrymme och deras utsagor tyder på att olika handläggare agerar på olika sätt. Handlingsutrymmet och bristen på riktlinjer innebär dels att våldsutsatta äldre kan få olika slags hjälp beroende på vilken

biståndshandläggare de möter, och dels att enskilda handläggare kan uppleva en osäkerhet i huruvida de gjort rätt, eller om de borde gjort annorlunda.

Det stora handlingsutrymme tycks hos många leda till en önskan efter mer formella rutiner samt att biståndshandläggarna själva utvecklar strategier och anpassar sina arbetssätt för att bemöta situationer där det förekommer våld. Ett exempel på detta är att samtliga berättar att de ofta går två biståndshandläggare på hembesök när de antingen *misstänker* eller *vet* att det förekommer våld. Björn förklarar nedan anledningar till varför det kan vara bra att gå två.

Så därför försöker vi alltid att gå två så att man kan bolla det lite och hjälpas åt i att bedöma vad man upplever. Men också så att vi försöker dela upp det på hembesöken så att den ena kanske kan gå iväg med maken medan den andra kanske kan stanna kvar med maken. Vi försöker sära på det så vi kan få prata enskilt. [...] Och det är inte alltid som vi har en mall som vi ska agera utifrån. (Björn)

Att gå två personer på hembesök är ett arbetssätt som samtliga respondenter beskriver. Det är inte en formell rutin, utan en strategi som handläggarna genom sitt handlingsutrymme utvecklat för att arbeta med våld. De flesta av våra respondenter uttryckte en önskan efter mer kunskap och tydlighet i hur de som biståndshandläggare ska agera i ärenden med våld, det vill säga det efterfrågas mer riktlinjer. Intervjuerna visar på en paradox där respondenterna betonar vikten av flexibilitet och handlingsutrymme, men samtidigt efterlyser riktlinjer och tydliga instruktioner i hur de bör agera i våldssituationer. Paradoxen visar på komplexiteten i att vara gräsrotsbyråkrat och utmaningen i att balansera handlingsutrymme med riktlinjer (jfr Svensson, Johnsson & Laanemets 2008).

Vidare så ställde vi en fråga gällande hur respondenterna tänkte och resonerade kring att ställa rutinmässiga frågor om våld. Anledningen till att vi tyckte detta var en intressant fråga är för att NCK (2016) framhåller vikten av att yrkesverksamma inom socialtjänsten ska ställa rutinmässiga frågor gällande våld. Trots rekommendationerna är det inget som våra respondenter och deras arbetsplatser använder sig av. Risken med att inte ha riktlinjer på när och hur man ska fråga om våld är att frågan då kanske inte initieras av den yrkesverksamma och att den våldsutsatta därmed inte får någon hjälp (Hjalmarsson och Norman 2012). Fyra av våra respondenter ansåg dock att det skulle vara fördelaktigt att använda det medan två ansåg att det inte bör användas.

Nej jag skulle inte ställa till alla jag frågar, om det inte är uppenbart att det är något som känns fel. [...] På vilket sätt skulle det vara? Är allt bra med er, är ni snälla mot varandra? Slåss ni inte? Nej, jag skulle inte ställa det till alla. (Diana)

Diana ansåg *inte* att rutinmässiga frågor om våld var något som biståndshandläggare bör använda och hon såg inte heller några fördelar med det. Den andra respondenten ansåg att “man inte skulle ta upp det i onödan” (Fanny), utan det skulle finnas skäl till det då det är en känslig fråga. Om en person uttryckte att hen mådde bra fanns det således inte anledning till att ställa frågan. Detta är likt Roulet Schwab och Wangmos (2021) studies resultat som säger att yrkesverksamma har en viss benägenhet att avstå från att ställa frågor om våld med avsikten att skydda de äldre. Fanny kunde däremot ändå se att det fanns en fördel med rutinmässiga frågor, vilket var att det skulle avdramatisera frågan och därmed göra det lättare för professionella att faktiskt ställa frågan. Denna positiva aspekt av att ha rutinmässiga frågor gällande våld lyfte även Björn. Övriga fördelar som resterande respondenter framhöll var att våldet då kan upptäckas i tidigare skede och kanske när någon som annars inte hade berättat. “Jo men egentligen vad kan det skada. Det kanske alltid är bra för då kanske man uppmärksammar saker som annars inte hade kommit fram” (Ebba). De fyra respondenter som ställde sig positiva till rutinmässiga frågor såg däremot att det fanns undantag i situationer då frågan inte bör ställas.

Ja, nu kommer jag tillbaka lite till dem med demenssjukdom och dem med kognitiv svikt. Men att vi under ett möte där en har en kognitiv svikt, kanske är väldigt lättirriterad och att en sådan fråga kanske skulle göra mer skada än nytta. Att den kanske hade provocerat någonting som då kanske förvärrar situationen när vi då går därifrån. Så jag tänker att det finns sådana undantagsfall och då får man någonstans försöka använda sin professionalitet och erfarenhet och försöka göra någon avvägning där. Men annars tänker jag som sagt att det kan vara bra att få in det som en rutinmässig fråga under hembesök. (Björn)

Björn använder begrepp som ”erfarenhet”, ”professionalitet” och ”avvägning” för att beskriva hur han använder sitt handlingsutrymme för att avgöra vem hans ska fråga om våld och inte. Det var således ärenden när en person hade någon slags kognitiv svikt som rutinmässiga frågor inte ansågs lämpliga. En respondent lyfter också att det kan vara dumt att ta upp en sådan känslig fråga om den enskilde redan var tveksam och svårmotiverad till att ta emot hemtjänstinsatser. Det var endast i dessa fall som de ansåg att de inte borde ställa frågan kring våld som en rutin. Att man inte ska ställa frågan om våld på rutin när personen sviktar

kognitivt, är tveksam till att ta emot hemtjänst eller när det upplevs vara en känslig fråga kan vara problematiskt då våldet i dessa situationer riskerar att fortsätta. Dessa undantagsfall kan ses ha en grund i stereotypiska föreställningar gällande äldre såsom att de exempelvis är förvirrade. Skulle frågan undvikas att ställas med anledning av dess känslighet om det gällde en våldsutsatt kvinna i en yngre åldersgrupp? Detta kan tyda på att äldre våldsutsatta ses som annorlunda jämfört med andra vuxna våldsutsatta och det kan därmed påverka den hjälp de får (jfr Andersson 2008). Slutligen nämner Björn också att det blir deras erfarenhet och professionalitet som får avgöra om och när frågan ska ställas. Det är på så vis den erfarenhetsbaserade kunskapen som används och styr deras agerande i dessa situationer. Kunskapen påverkar alltså biståndshandläggarnas handlingsutrymme (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008).

5.2.2 Hemtjänst, avlastning och äldreboende som stöd till våldsutsatta

Biståndshandläggarna beskrev en ganska enhetlig bild av vilka hjälpinsatser som kunde vara aktuella för våldsutsatta äldre personer. En gemensam uppfattning var att hjälpen de kunde erbjuda var äldreomsorgsinsatser och att ge information till de äldre:

Den hjälpen jag kan erbjuda är ju då de stöd vi har; hemtjänst, avlösning, växelvård, särskilt boende, lite beroende på vad det gäller. Men sen tänker jag att det också är viktigt att man som handläggare är liksom ett kontaktnät med resten av samhället och andra instanser. [...] Att istället för att personen ska behöva söka sig till andra olika ställen kan jag göra det istället och erbjuda det stödet, och underlätta hela den processen. Så det är väl mycket det. Men också samverkan med hemvården till exempel att ge dem information som krävs för att kunna underlätta situationen hemma. Men ofta är det baserat på vad individen vill i stunden, vad är viktigast för personen, så får man ta det därifrån och se vad man då har för utrymme att göra. (Ebba)

Handläggarna beskrev en repertoar av insatser som de kunde bevilja. Ingen av insatserna handlade dock direkt om själva våldet, utan istället om att få hjälp med städning, omsorg och avlastning. De nämnde hemtjänst av olika slag, som då skulle vara för att avlasta och underlätta antingen för den våldsutsatta eller våldsutövaren. Varför hemtjänstinsatser kan vara bra i våldssituationer är då båda parterna får tid ifrån varandra och kan återhämta sig från våldet, vilket kan leda till att våldet också antingen minskar eller försvinner. Det lyftes också att insatserna kan fungera som förebyggande, att de kan minska frustrationen som föreligger mellan partners och kan därmed eventuellt förhindra att våld överhuvudtaget uppstår. För att återgå till citatet ovan, så säger Ebba att vad man kan bevilja är beroende på hur mycket

utrymme man har att agera på, det vill säga hur mycket handlingsutrymme som finns. De insatser som då beviljas grundas i hur biståndshandläggarna använder sitt handlingsutrymme och hur fritt de kan agera i dessa situationer (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008).

Nedan presenteras ytterligare ett citat där en biståndshandläggare beskriver sina arbetsuppgifter:

Jag ser väl att min viktigaste roll är att lyssna, ta emot de här samtalen, att försöka stötta och hänvisa till rätt organisationer, som till exempel kriscentrum och socialförvaltning för att guida rätt. Uppmuntra till att söka hjälp, uppmuntra till att göra polisanmälningar om man vill det. Och sen då erbjuda det stödet som vi kan erbjuda för att försöka underlätta hemma. (Agneta)

Agneta ser också att en viktig del i hennes arbete är att lyssna och finnas där för den våldsutsatta genom att ha samtal med denne. Hon anser att vara ett sådant "samtalsstöd" är en del av hennes ansvarsområde och arbetsuppgifter, men det nämnde ingen annan respondent som en arbetsuppgift. Agnetas arbetssätt visar att handläggarna använder sitt handlingsutrymme olika och gör olika tolkningar av vilket ansvar de har.

Att lotsa vidare våldsutsatta till andra organisationer är något som samtliga respondenter uttrycker som en central del i arbetet. Christina säger "[...] då hänvisar man till socialtjänsten och att de där kan få stöttning kring våld i nära relationer eller så. Så ofta är det ju det man rekommenderar.". Så för att kunna få hjälp med våldet behöver den våldsutsatta alltså vända sig till socialtjänsten eller till andra aktörer som arbetar med våld i nära relationer. Att äldre våldsutsatta personer hänvisas till organisationer som faktiskt arbetar med just våld tyder på att de inte ses som annorlunda jämfört med andra våldsutsatta personer. Detta är alltså positivt för de våldsutsatta äldre personerna, framförallt för kvinnorna, då de får tillgång till specialistkompetens och därmed möjligtvis kan få bättre hjälp.

Ytterligare så lyfts motiveringsarbete som en primär del i arbetet med våld i nära relationer bland äldre. Respondenterna pratar om att de behöver motivera den våldsutsatta, eller våldsförövaren, till att ta emot hemtjänst eller särskilt boende, flytta isär eller separera och till att söka sig vidare till exempelvis kvinnojourer, kriscentrum eller socialförvaltning. Att arbetet med våldsutsatta äldre personer kräver mycket motivationsarbete och att det kan vara

tidskrävande för den professionella, är också något som Hjalmarsson och Norman (2012) framför.

Att motivera personerna till att separera är något som framhävs som särskilt viktigt och som en lösning på våldet. “Om de inte vill ha annat boende och vill fortsätta bo kvar tillsammans måste man fortsätta motivera till att dem ska separera.” säger Diana. Antingen får någon av parterna flytta därifrån eller så fortsätter motivationsarbetet. Att äldre våldsutsatta personer möjligtvis inte vill flytta ifrån sin våldsutövare är något som Crockett, Cooper och Brandl (2018) påpekar. Därför måste biståndshandläggare anpassa sina arbetsstrategier utefter den våldsutsattas vilja, behov och villkor.

Fortsättningsvis framkom det i vår studie skilda åsikter kring *hur* och *när* man kan eller ska bevilja korttidsboende eller särskilt boende för en våldsutsatt äldre person. Biståndshandläggarna använder handlingsutrymmet på olika sätt och gör olika tolkningar av när de kan bevilja boende (jfr Svensson, Johnsson & Laanemets 2008):

Man kan ansöka om sånt boende och flytta till sånt boende. Och vi bedömer. Men behovet av sådant boende bygger sig på omvårdnadsbehov och inte om det uppstår våld i relationen. Man blir inte beviljad särskilt boende på grund av våld. Man måste ha omvårdnadsbehov för att flytta till särskilt boende. (Diana)

Här säger Diana att det inte går att bli beviljad särskilt boende på grund av våld. Vidare förklarar hon att omvårdnadsbehovet behöver vara stort för att det ska bli aktuellt att bevilja särskilt boende. Citatet nedan visar istället på en motsatt åsikt gällande detta.

De flesta av våra ärenden har något form av omvårdnadsbehov men när vi bedömer en sån här korttidsplats så ska det vara att det finns en social svikt kallas det. Att man då kanske inte klarar av att bo hemma för man är väldigt sjuk, men det kan ju då också vara att man far illa av andra anledningar. Det framgår väldigt tydligt att det är inte omvårdnadsbehovet som nödvändigtvis styr om man beviljas eller inte utan det kan vara andra anledningar också. (Björn)

Björn å andra sidan framför att det inte är omvårdnadsbehovet som styr bedömningen om en person blir beviljad boende eller inte. Han lyfter fram social svikt, som inbegriper när en person blir utsatt för våld, som ett argument till varför man kan bli beviljad boende. Dessa citat visar således på att det inte finns någon konsensus om när eller om en våldsutsatt person

blir beviljad boende. Anledningen till att det kan skilja sig åt på detta vis är för att de använder deras handlingsutrymme på olika sätt. Björn utgår mer från den våldsutsattas individuella behov medan Diana framförallt har riktlinjerna som styr hennes beslut. Risken med att riktlinjer kring äldreomsorgsinsatser styr ens behovsbedömning är att brukarens behov av hjälp glöms bort och att individens komplexa situation osynliggörs. För mycket riktlinjer begränsar alltså biståndshandläggares möjlighet att göra anpassningar utifrån de individuella ärendena (Möllergren 2021).

Diana och Björn arbetar i olika kommuner och har möjligtvis olika riktlinjer kring när man kan bli beviljad särskilt boende. Det var också två andra respondenter som lyfte ärenden då våldsaspekten varit en anledning till att personen blivit beviljad särskilt boende, varav en av dessa respondenter arbetar i samma kommun som Diana. Trots att de arbetar i samma kommun, med samma riktlinjer att utgå ifrån, så skiljer sig ändå deras syn på hur de kan eller ska agera i sådana här våldssituationer. Det illustrerar hur stor betydelse biståndshandläggares handlingsutrymme har och hur handlingsutrymme påverkar vilken hjälp en våldsutsatt person får. Risken med ett stort handlingsutrymme är alltså att vilken hjälp som ges kan skilja sig åt beroende på handläggare. Riktlinjer är istället ämnade för att bedömningar ska göras lika och att brukare därmed ska få likvärdig hjälp oavsett biståndshandläggare (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008). Det kan dessutom vara viktigt för biståndshandläggare att ha riktlinjer då det definierar hur stort ansvar de ska ta för våldsutsatta äldre personer. Otydligheten för biståndshandläggare i att inte veta vad och hur mycket de ska göra i våldssituationer kan leda till en stor osäkerhet, vilket även kan kallas för moralisk stress (Elmersjö, Hultqvist & Hollertz 2022). Riktlinjerna försäkrar biståndshandläggare om att de har gjort allt de ska och borde göra, vilket kan minska deras moraliska stress.

Något vi dock också vill lyfta är att Diana har ungefär 15 års mer erfarenhet än övriga respondenter vilket innebär att hon besitter en annan kunskap än dem. Diana utgår på så vis kanske mer utifrån en erfarenhetsbaserad kunskap jämfört med de andra vilket kan påverka hennes agerande. Beroende på vilken kunskap biståndshandläggaren besitter och använder sig av påverkas deras handlingsutrymme (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008).

5.2.3 Magkänslan för att upptäcka våldet

Som tidigare nämnt ställde inga av våra respondenter frågan om våld till brukare på rutin. Det var istället flera av dem som lyfte att de ställer frågan eller agerar när de får en misstanke om att det förekommer våld och att denna misstanke ofta grundades i en "känsla".

Det är ju när man har en känsla, helt enkelt. Ifall man märker då att personen känner sig lite otrygg eller osäker i beteendet liksom, att man är lite stel eller så. Men ofta så är det ju kanske att man reagerar på hur partnern uttrycker sig mot personen, ofta så är det ju det. Att det liksom kanske är lite hårdare ton och att man kanske skriker till och så. Det har man ju också varit med om och då är det ju klart att man kanske har en misstanke om att det inte är så bra. Och då tänker jag att när vi personer från kommunen är där och personen uttrycker sig på det sättet då så hur är det när vi inte är där. Det är ju lite så man tänker, om vi inte suttit här. (Christina)

Fyra av våra sex respondenter nämner detta med en känsla kring att något kanske är fel. De beskriver att känslan kan grundas i när de ser ett blåmärke, något "konstigt beteende", att en person inte riktigt vågar svara på frågor eller att de bara känner att det är något som inte stämmer. Att det är genom en känsla som professionella inom äldreomsorgen får kännedom om att det förekommer våld är något som Hjalmarsson och Norman (2016) också skriver om. Denna magkänsla har därför stundtals, för både biståndshandläggare och andra yrkesverksamma, varit anledningen till att de faktiskt ställt frågan om våld (Hjalmarsson och Norman 2016). Vad som gör att känslan uppkommer och hur biståndshandläggarna upplever den skiljer sig säkert åt då det är diffust och baserat på individers uppfattningar och känslor. Det är således en tyst kunskap, då deras agerande baseras på en intuition om att något är fel och det är ingen uttalad eller medveten kunskap som de använder sig av. Hur tyst kunskap kommer ta sig uttryck skiljer sig åt mellan personer (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008). Om denna känsla inte uppkommer hos biståndshandläggaren i tid eller ens i överhuvudtaget riskerar det därför att våldsutsatta personers situation inte uppmärksammas och därmed att de inte får den hjälp de behöver. Så om, när eller hur känslan uppkommer kan vi därför se kan ha en effekt på om äldre våldsutsatta personer får hjälp eller inte. Varför känsla lyfts som något som gör att respondenterna väljer att fråga om våld kan vara för att de inte har några riktlinjer eller rutiner på hur och när de ska ställa frågan. Det blir därför upp till dem själva, och hur de tolkar sitt handlingsutrymme, att avgöra när det passar att fråga om våld. Att själva känslan uppkommer är något positivt, men att den är avgörande för huruvida våldsutsattas situation uppmärksammas eller inte, är problematiskt.

Vidare så hade vi en fråga om respondenterna såg några svårigheter med att ställa frågan om våld, varav vi fick lite skilda svar. Flera respondenter lyfte praktiska svårigheter med att ställa frågan, exempelvis om någon sviktade kognitivt eller om det var anhöriga i närheten. Utöver de praktiska svårigheterna med att ställa frågan så ansåg vissa respondenter att det personligen kunde vara svårt.

Ja, man kan ta det personligt, det är en laddad fråga. Jag tänker att man behöver ha kunskap kring hur man ska bemöta det och hur jag ska ta till mig informationen utan att bli skrämjd själv och visa de utåt. [...] Så det är väl svårigheten med hur man får informationen, och att ställa frågan på rätt sätt och tillfälle. (Fanny)

Flera respondenter säger att det är ett känsligt ämne och en laddad fråga, vilket gör det svårare att ställa frågan för dem. Att det är svårt för professionella att fråga om våld skriver även Hjalmarsson och Norman (2016) om. Frågan behöver ställas på "rätt sätt och tillfälle" som Fanny säger, men vem som avgör detta är biståndshandläggarna själva. Det är således deras individuella bedömning, och i och med det finns det en risk att det aldrig blir rätt tillfälle.

Att man som handläggare tycker att det är en jobbig fråga och att det kanske finns en risk att man dansar lite runt ämnet och ja man själv kanske överdramatiserar det som handläggare och att det istället kanske ska vara att det här är som när vi frågar vilken annan fråga som helst. (Björn)

Om frågan om våld ses som laddad och känslig kan det leda till att biståndshandläggare förstorar allvaret i att ställa den. Som Björn säger, att det skulle kunna vara till fördel att frågan istället skulle behandlas som vilken annan fråga som helst. Att avdramatisera frågan var ju även ett argument för användandet av rutinmässiga frågor. Ytterligare en svårighet som framkom med att ställa frågan om våld var kring hur de skulle besvara och bemöta det. De menade att det inte endast går att ställa frågan och sen inte veta hur man ska agera därefter. Detta säger även Taylor et al. (2013), att om man som biståndshandläggare inte har kunskaper i hur svaret ska bemötas riskerar det att frågan istället undviks att ställas. Flera av respondenterna framförde därmed att de ville ha ökad kunskap i hur de ska agera i situationer där det förekommer våld i nära relationer bland äldre. Framförallt önskades det mer specifik kunskap kopplat till rollen som biståndshandläggare och hur de praktiskt ska gå tillväga i våldssituationer.

Jag vet inte heller hur man ska göra, jag har inga svar på det. Men det känns viktigt, det känns inte som det finns jättemycket information om det. Så det hade behövts lite mer forskning på det och liksom studier på hur man faktiskt ska, eller ska och ska, men hur man kan göra och vad som kan bli bra. För det är ju det med att vad som är bra för en behöver inte vara bra för en annan. Men att man ändå kan få stöd. (Agneta)

I citatet framförs en önskan efter mer forskning och direktiv samtidigt som betydelsen i att kunna anpassa sin roll efter äldres individuella behov påpekas. Äldre ska alltså inte ses som en homogen grupp och därmed få lika stöd då deras situationer och behov av hjälp kan se olika ut (Andersson 2008; Möllergren 2021).

6. Avslutande

6.1 Sammanfattning

Syftet med denna studie var att undersöka biståndshandläggare inom äldreomsorgens syn på våld i nära relationer bland äldre och hur de såg på deras arbete och med detta. I analysen framkommer det att våra respondenter beskrev våld i nära relationer bland äldre på olika sätt, bland annat som icke-kriminellt, demensrelaterat, försummelse och "vanligt" våld. Ytterligare fynd vi gjort var att sexuellt våld inte uppmärksammades av någon av respondenterna och att våldet främst beskrevs som könsneutralt, det vill säga att kvinnors särskilda utsatthet inte lyftes. Biståndshandläggarna saknar tydliga riktlinjer på hur de ska arbeta med våld i nära relationer bland äldre och de använder sig inte av rutinmässiga frågor gällande våld i deras arbete. Flera av respondenterna uttrycker en önskan om fler och tydligare riktlinjer gällande detta samt ser stora fördelar med att ha rutinmässiga frågor om våld. Bristen på riktlinjer och ett stort handlingsutrymme som detta medför leder ofta till att det var biståndshandläggarnas "känsla" som fick dem att ställa frågan gällande våld. Brist på kunskap hos respondenterna kring ämnet och en oklarhet i hur de bäst ska agera i våldsärenden framkom också som ett resultat i studien.

6.2 Diskussion

I analysen blev det alltså synligt att biståndshandläggare har olika syn på *vad* våld i nära relationer bland äldre är och hur detta skall definieras. Hur respondenterna uttryckte sig gällande våldet kunde stundvis kopplas till de stereotypiska föreställningar som finns om äldre, exempelvis att äldre är svaga och i stor beroendeställning till sin omgivning. Detta

framkom framförallt när respondenterna resonerade kring olika våldsformer där de bedömde allvarlighetsgraden utifrån vilken typ av våld det handlade om. Om den som utövade våldet var anhörigvårdare bedömdes detta som en förmildrande omständighet, vilket även gällde om våldsutövaren hade en demenssjukdom. Handläggarna ger uttryck för en stereotyp bild av äldre som personer som inte utövar eller utsätts för relationsvåld. När våld förekommer ramas det istället in som en fråga om att vara överbelastad av omsorgsansvar eller om att ha en kognitiv nedsättning.

Även om det respondenterna lyfter är sant, alltså att äldre i många fall är i en beroendeställning och att en demensdiagnos komplicerar situationen, vill vi ändå påpeka hur viktigt det är att dessa tankesätt inte styr de professionellas agerande. Äldre personer är inte en homogen grupp, och äldre kan vara både hustrumisshandlare och våldsoffer. När biståndshandläggarna pratar om våld i nära relationer bland äldre ses detta inte som en fråga om könsrelaterat våld, utan ofta som våld utan tydligt ansvar. Den som är anhörig och utmattad av omsorgsansvar ses inte som fullt ut ansvarig för sina handlingar och detsamma gäller den som är dement och utövar våld mot sin partner. Äldre kvinnors särskilda utsatthet är dock inget som biståndshandläggarna i denna studie lägger tyngdvikt på. De pratar om våld i nära relationer bland äldre i generella termer och som könlöst. Äldre kvinnor är fortfarande kvinnor, men våra resultat visar på risken med att de enbart ses som äldre och därmed inte anses omfattas av samma stödfunktioner som finns för andra våldsutsatta kvinnor. En anledning till att respondenterna inte benämner våldet som mäns våld mot kvinnor eller uppmärksammar äldre kvinnors särskilda utsatthet kan vara att vi inte heller uttrycker oss på ett sådant sätt i intervjuerna. Vi beskrev det som våld i nära relationer bland äldre, vilket därmed kan ha avspeglat sig i hur respondenterna sedan formulerade sig.

Våld i nära relationer brukar vanligtvis hanteras av kvinnojourer eller socialtjänstens enhet för våld i nära relationer. Men vår studie indikerar att när det handlar om personer över 65 år hamnar ansvaret istället på äldreomsorgen. Detta är problematiskt eftersom det innebär att äldre, särskilt kvinnor, inte får samma tillgång till specialistkompetens som personer i yngre åldersgrupper får. Samtidigt är äldreomsorgens personal den yrkesgrupp som faktiskt möter våldsutsatta äldre och har därmed också ett ansvar att inte stå passiva. Yrkesverksamma inom äldreomsorgen behöver ha tillräckligt med kompetens för att kunna upptäcka och hantera våldsärenden. Vårt resultat tyder på att det saknas kompetens hos biståndshandläggare samt att det saknas etablerade och tydliga riktlinjer för hur äldreomsorgens personal ska

agera. Biståndshandläggare har ett stort handlingsutrymme vilket leder till en stor variation i vilken hjälp de våldsutsatta får. I vissa fall kan ett särskilt boende beviljas som ”lösning” för att flytta den våldsutsatta bort från våldet, men för att göra en sådan flytt krävs i regel även att man har stora omvårdnadsbehov. För att minska godtycket i vilken hjälp som ges behövs tydliga riktlinjer för hur biståndshandläggare ska agera när en äldre person utsatts för våld. Tydliga riktlinjer kan även vara ett stöd för biståndshandläggare som idag upplever att de har ett otydligt ansvar. Att inte veta om man gjort rätt eller om man borde göra mer kan leda till moralisk stress och riktlinjer kan utgöra ett stöd för handläggarna så att de vet vad de ska göra. Även i situationer där äldreomsorgens personal *inte* kan bevilja hjälp, exempelvis om personen tackar nej, så kan rutiner vara ett stöd för personal så att de vet att de gjort vad de kan. Vår studie visar på en önskan om tydligare riktlinjer och kunskap, vilket skulle kunna vara gynnsamt för de yrkesverksamma och för de våldsutsatta.

Till en början hade vi en frågeställning gällande biståndshandläggarnas kunskap kring våld i nära relationer och ställde därför några frågor gällande detta till våra respondenter under intervjuerna. Vi ansåg däremot inte att svaren vi fick på dessa frågor resulterade i lika intressanta fynd som de vi fick till våra två andra frågeställningar. Till följd av detta valde vi därför att ta bort den som frågeställning. Vad resultatet av studien ändå blev, vilket vi nu återigen vill lyfta, är att det finns en brist på kunskap hos biståndshandläggarna gällande våld i nära relationer bland äldre eller framförallt gällande hur de ska agera i sådana ärenden. Tidigare forskning (Hjalmarsson & Norman 2012; Hjalmarsson & Norman 2016; Piveta De Lima et al. 2018; Socialstyrelsen 2016) lyfter också denna bristande kunskap, vilket ytterligare tyder på att det finns ett stort behov av mer kunskap och utbildning gällande ämnet för biståndshandläggare och andra yrkesverksamma inom äldreomsorgen.

Flertalet av de intervjuade biståndshandläggarna såg fördelar med att rutinmässigt ställa frågor om våld. Samtidigt menade de att det fanns situationer där frågan var känslig eller direkt olämplig, exempelvis när det föreligger en demenssjukdom. Handlingsutrymmet hanterades på olika sätt: de hade olika synsätt om vad våld är och olika syn på hur man bäst arbetade med frågan. Frågor om våld ställdes inte till alla äldre, utan var något som styrdes av en ”känsla”, vilket kan innebära en risk att många våldsutsatta äldres situation inte uppmärksammas. Tydliga direktiv på när och hur frågan ska ställas kan istället bidra till att fler äldre personer får hjälp. Det finns ett stort mörkertal gällande våldsutsatta äldre

och ifall rutinmässiga frågor eventuellt kan minska detta ser vi ingen anledning till varför det inte skulle införas.

Slutligen har vi uppmärksammat en brist på forskning kring detta ämne och vi ser därför ett behov av fortsatt forskning gällande biståndshandläggare och våld i nära relationer bland äldre. Vi anser också att det skulle vara intressant med forskning kring hur hemtjänstpersonal ser på och arbetar med våld i nära relationer bland äldre eftersom de arbetar nära och har mycket kontakt med äldre i sitt arbete. Osynliggörandet av våld i nära relationer bland äldre i samhället och det stora mörkertalet gällande detta är också faktorer som gör att behovet av fortsatt forskning är aktuellt. Vi vill därför uppmuntra andra att lyfta detta viktiga forskningsämne.

Referenslista

Andersson, Lars (2008). *Ålderism*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Barmark, Mimmi & Djurfeldt, Göran (2020). *Statistisk verktygslåda 0: Att förstå och förändra världen med siffror*. Andra uppl. Lund: Studentlitteratur

Bildtgård, Torbjörn & Öberg, Peter (2021). Ålderistisk erotofobi. I: Jönson, Håkan (red). *Perspektiv på ålderism*. Social Work Press, Lund.

Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje uppl Stockholm: Liber

Crockett, Cailin; Cooper, Bergen & Brandl, Bonnie (2018). Intersectional Stigma and Late-Life Intimate-Partner and Sexual Violence: How Social Workers Can Bolster Safety and Healing for Older Survivors. *British Journal of Social Work*, 48(4): 1000-1013. DOI: 10.1093/bjsw/bcy049

Elmersjö, Magdalena; Hultqvist, Sami & Hollertz, Katarina (2022). Moral Stress and Moral Agency in Swedish Eldercare. *Social Science Protocols*, 5(1).

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran (2015). Intervjuer. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Andra uppl. Stockholm: Liber, s.34-54.

Green, Bryan S. (1993). *Gerontology and the construction of old age: A study in discourse analysis*. Aldine de Gruyter, New York,

Hjalmarsson, Ingrid & Norman, Eva (2012). *Det slutar inte vid 65*. Stockholm: Länsstyrelsen. [https://kvinnofrid.nu/PDF/Referenslitteratur/det_slutar_inte.pdf#__utma=1.1933565072.1648455488.1649681554.1652355408.9&__utmb=1.1.10.1652355408&__utmc=1&__utmz=1.1652355408.9.6.utmcsr=google|utmccn=\(organic\)|utmcmd=organic|utmctr=\(not%20provided\)&__utmv=-&__utmj=139589171](https://kvinnofrid.nu/PDF/Referenslitteratur/det_slutar_inte.pdf#__utma=1.1933565072.1648455488.1649681554.1652355408.9&__utmb=1.1.10.1652355408&__utmc=1&__utmz=1.1652355408.9.6.utmcsr=google|utmccn=(organic)|utmcmd=organic|utmctr=(not%20provided)&__utmv=-&__utmj=139589171) (Hämtad: 2022-03-23)

Hjalmarsson, Ingrid & Norman, Eva (2016). *Kunskap hjälper våldsutsatta äldre*. Stockholm: Länsstyrelsen.

<https://aldrecentrum.se/wp-content/uploads/2020/07/Kunskap-hj%C3%A4lper-v%C3%A5ldsutsatta-%C3%A4ldre-rapport-2016-14-2016-06-21.pdf> (Hämtad: 2022-03-24)

Johansson, Roine (2007). *Vid byråkratins gränser: om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. Tredje uppl. Lund: Arkiv

Jönson, Håkan (2001). Äldre människor som offer för våld och brott. I: Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red). *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur. s.119-154.

Krekula, Clary (2021). Ålder och ålderism. I: Jönson, Håkan (red). *Perspektiv på ålderism*. Social Work Press, Lund.

Lindgren, Simon (2014) Kvalitativ analys. I: Hjerm, Mikael, Simon Lindgren & Marco Nilsson Introduktion till samhällsvetenskaplig analys. Andra uppl. Lund: Gleerups

Möllergren, Glenn (2021). Vem bestämmer när det är läggdags? I: Jönson, Håkan (red). *Perspektiv på ålderism*. Social Work Press, Lund.

Nationellt centrum för kvinnofrid (2016). *Våld mot äldre kvinnor*. Uppsala: Akademiska sjukhuset, Uppsala universitet.

[https://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/512/nck-rapport-vald-mot-aldre-kvinnor-2016-1.pdf#__utma=1.1933565072.1648455488.1649681554.1652355408.9&__utmb=1.2.10.1652355408&__utmc=1&__utmz=1.1652355408.9.6.utmcsr=google|utmccn=\(organic\)|utmcmd=organic|utmctr=\(not%20provided\)&__utmv=-&__utmk=244430341](https://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/512/nck-rapport-vald-mot-aldre-kvinnor-2016-1.pdf#__utma=1.1933565072.1648455488.1649681554.1652355408.9&__utmb=1.2.10.1652355408&__utmc=1&__utmz=1.1652355408.9.6.utmcsr=google|utmccn=(organic)|utmcmd=organic|utmctr=(not%20provided)&__utmv=-&__utmk=244430341)

Nationellt centrum för kvinnofrid (2022). *Våld mot äldre kvinnor*.

<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/sarskild-sarbarhet/vald-mot-aldre-kvinnor/> (Hämtad: 2022-04-15)

Piveta de Lima, Juliana; Porto Gautério Abreu, Daiane; De Oliveira Bandeira, Eliel; Farias Fernandes Martins, Nidia; Rodrigues Costa, Aline & Moralles de Oliveira, Francine (2018). Domestic violence against elderly: perception and conduct of community health agents. *Journal of Nursing UFPE*, 12(7): 1970-1977. DOI: 10.5205/1981-8963-v12i7a231621p1970-1977-2018

Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2015). Att analysera kvalitativt material. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Andra uppl. Stockholm: Liber, s.220-236.

Roulet Schwab, Delphine & Wangmo, Tenzin (2021). Perceptions of Elder Abuse From Community-Dwelling Older Persons and Professionals Working in Western Switzerland. *Journal of Interpersonal Violence*, 36 (½): 135-161. DOI: 10.1177/0886260517732345

Socialstyrelsen (2016). *Våld - Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2016-6-37.pdf> (Hämtad: 2022-03-23)

Statistiska centralbyrån (2022). *Efter 60*. https://www.scb.se/contentassets/c4ac9fb5ad10451aab0885b7160de9b0/be0701_2022a01_br_be51br2202.pdf (Hämtad 2022-03-29)

Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (2008). *Handlingsutrymme: utmaningar i socialt arbete*. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur

Svensson, Peter & Ahrne, Göran (2015). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Andra uppl. Stockholm: Liber, s.17-31.

Taylor, Julie; Bradbury-Jones, Caroline; Kroll, Thilo & Duncan, Fiona (2013). Health professionals' beliefs about domestic abuse and the issue of disclosure: a critical incident technique study. *Health & Social Care in the Community* 21(5): 489-499. DOI: 10.1111/hsc.12037

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet

York Cornwell, Erin & Waite, Linda J (2009). Social Disconnectedness, Perceived Isolation, and Health among Older Adults. *Journal of Health and Social Behavior*, 50 (1): 31–48.

DOI: 10.1177/002214650905000103

Bilagor

Bilaga 1 - Intervjuguide

Inledning

- Presentera oss själva och lyft informationsbrevet samt upprepa studiens syfte och vad vi är intresserade av att undersöka.

Bakgrund

- Hur gammal är du?
- Vad har du för utbildning (ex socionomutbildning eller ytterligare utbildning)?
- Hur länge har du arbetat som biståndshandläggare inom äldreomsorgen? Samt hur länge i den aktuella kommunen?
- Vad är det för arbetsuppgifter som tillhör din yrkesroll som biståndshandläggare?

Syn på våld i nära relationer bland äldre

- Hur skulle du beskriva våld i nära relationer bland äldre - vad säger du då?
- Det finns definitioner där man inkluderar försummelse i begreppet våld mot äldre. Hur tänker du kring det? Är detta något du har sett? Vi tänker att detta kan vara svårt att uppmärksamma.
- Kan du berätta hur ni jobbar med våld mot äldre? Finns det några rutiner eller riktlinjer som ni arbetar utifrån på arbetsplatsen gällande våld i nära relationer bland äldre? (Ge exempel)
- Har du varit med om någon situation då du misstänkt att en äldre person utsatts för våld? Berätta gärna om den situationen isåfall.
- Har du någon gång varit i kontakt med polis, kvinnojour eller relationsvårdsenhet i något ärende?

- Har du upplevt eller sett någon skillnad mellan män och kvinnors utsatthet gällande våld i nära relationer bland äldre?

Utbildning- och kunskapsområde

- Finns det möjlighet att ta del av interna utbildningar gällande våld i nära relationer?
- Har du genomgått någon utbildning (extern som intern) kring våld i nära relationer (ej bara bland äldre) sedan din socionomutbildning? Isåfall vad för utbildning?
- Om ja, upplever du att utbildningen påverkade ditt tankesätt eller agerande i din yrkesroll?
- Om nej, är det något du anser att du behöver
- Om det är så att någon berättar om våld för dig - vad kan du då erbjuda för hjälp?
- Vissa menar att det är viktigt att ställa rutinmässiga frågor om våld till de äldre. Borde du som biståndshandläggare ställa frågor om våld till alla äldre du möter? Varför? Varför inte?
- Ser du några svårigheter med att fråga kring våld i din yrkesroll? Ge exempel.
- Vet du vart du skulle kunna vända dig om du har några frågor kring våld i nära relationer bland äldre?

Samverkan- och ansvarsområde

- Rollen som biståndshandläggare innefattar mycket olika arbetsuppgifter. Hur ser du på ditt ansvarsområde inom ämnet våld i nära relationer bland äldre och tycker du det är rimligt att även frågan om våld ska vara biståndshandläggarnas arbetsuppgift?
- Är ämnet våld i nära relationer bland äldre något som lyfts och uppmärksammas av din enhetschef eller kollegor?
- Har ni i arbetsgruppen diskuterat ärenden kring våld i nära relationer bland äldre?

- Hur anser du att samarbetet med andra relevanta aktörer, såsom kvinnojour och socialförvaltning, fungerar?
- Finns det något mer du skulle vilja lyfta eller tillägga?

Bilaga 2 - Informationsbrev

Hej!

Vi heter Amanda och Filippa och studerar för tillfället vår sjätte termin på socionomprogrammet i Lund. Vi är just nu i början av vår kandidatuppsats, vars syfte är att undersöka biståndshandläggares syn på våld i nära relationer bland äldre.

Intervjuerna genomförs under april, tar ca 45 minuter och genomförs digitalt, om inte annat önskemål finns.

Deltagandet är frivilligt och din medverkan kan när som helst avbrytas. Det insamlade materialet kommer att hanteras konfidentiellt och endast användas som underlag för denna uppsats. All personlig information om intervjupersoner och arbetsplatsen kommer aidentifieras. Studiens resultat kommer sedan att presenteras i vår kandidatuppsats i socialt arbete. Ett exemplar av uppsatsen skickas till dig.

Om du har frågor är du välkommen att höra av dig till oss. Tack för att du hjälper oss i vårt arbete!

Vänligen,

Amanda Olsen. Olsen.Amanda@outlook.com

Filippa Kolm Lindström. Filippa.Kolm.Lindstrom@gmail.com

Handledare:

Tove Harnett. Tove.harnett@soch.lu.se